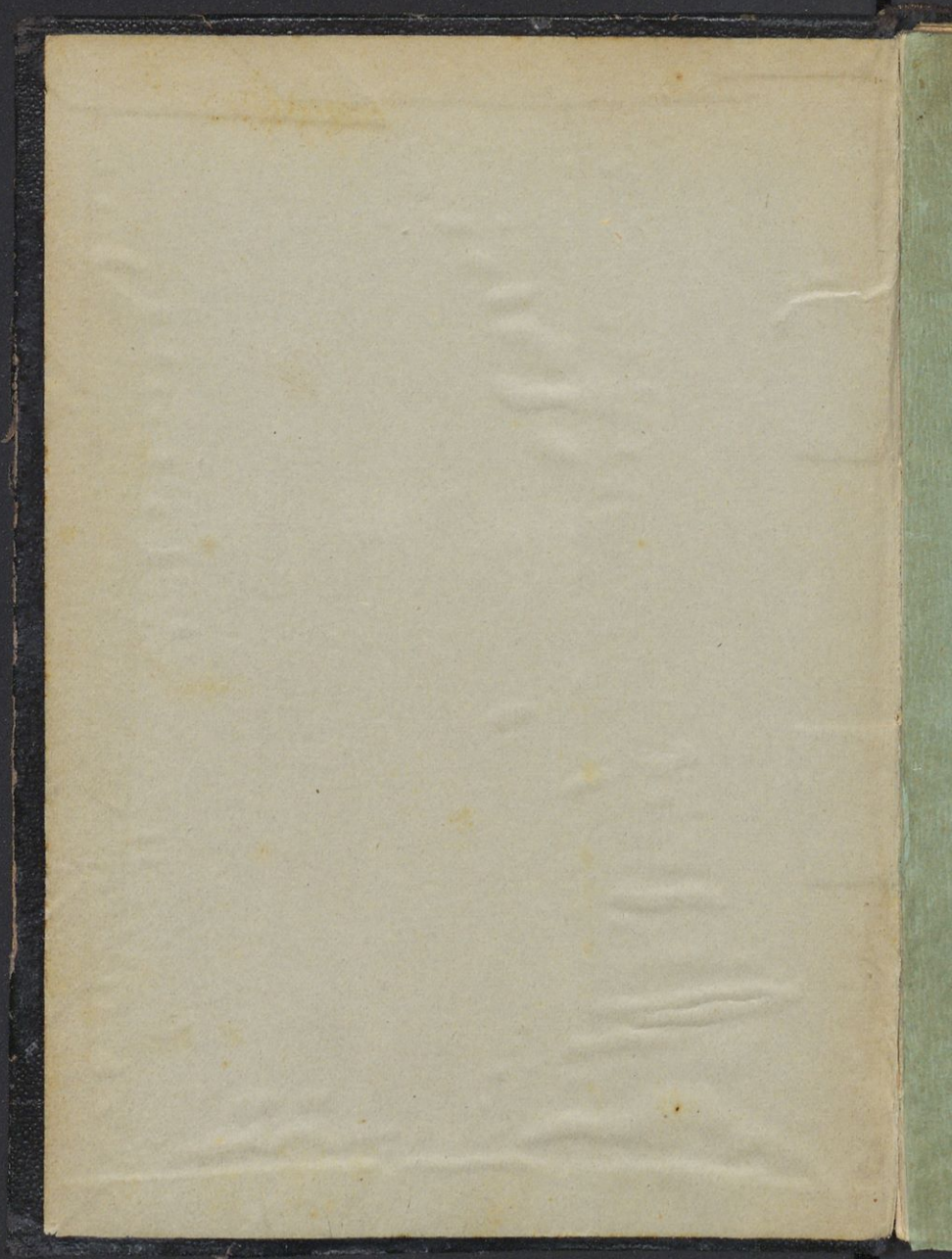


Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

53503

25



13. 1. 10

2

TALIJA



= 25 =

GRČA



Igrokaz v treh dejanjih.

GRČA.

Igrokaz v treh dejanjih.

Spisal

RIHARD SVOBODA.

= *K. Guvenar*

V GORICI 1910.

Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček.

Vse pravice za prevajanje in uprizoritev te drame
pridrži si avtor.

Za oder rokopis.

53503 -



F2C 1404/
1952

Svojemu najzvestejšemu tovarišu v
borbi življenja, svojemu najpožrtvoval-
nejšemu prijatelju v dneh bridkosti:

∞ svoji ženi ∞

poklanja

pisatelj.

Osobe:

Dr. Ivan Grča, zdravnik.

Berta, njegova soproga.

Janko, absolviran medicinec, njun sin.

Nikolaj Tribuč, sodni svetnik.

Zdenka, njegova hči.

Profesor Friderik Hlepuh.

Božidar Kremenšek, urednik „Narodne vesti“.

Žiga Koritnik, lastnik tiskarne in založnik.

Župnik Gregor Novljan.

Hinko Golobček, c. kr. okrajni komisar.

Osolinka, kmetica.

Ana, hišna pri dr. Grči.



Dejanje se vrši v manjšem mestu.

Prvo dejanje.

Ordinacijska soba, ki je obenem pisarnica zdravnika dr. Ivana Grčea. V ozadju na desni je glavni vhod, ob desni strani široko okno z razgledom na cesto in na mesto; zadaj na levi vrata v prizidek s širokim oknom na vrt. Na levi strani zadaj vrata v zdravnikovo privatno stanovanje. Soba je povsem priprosto, resnemu namenu primerno opremljena. Knjižnica. Nekaj omar, v katerih so kirurški inštrumenti in medicinske knjige, ozka, visoka omara z različnimi medicinskimi steklenkami, lončki, topilniki, retortami, vrtljiv stol z naslonilom za glavo, kanape, umivalnik i. dr. Na desni spredaj pisalna miza z dvema stoloma; na levi spredaj mizica s prtom, okoli nje štirje stoli. Po stenah slike iz medicinske vede, portret, krajina. Nikjer sledú o kakem verskem mišljenju. Popoldne; zunaj dežuje.

1. PRIZOR.

Dr. Grčea. — Hišna Ana. — Kmetica Osolinka.
Gospa.

Dr. Grčea (prihaja z leve iz stanovanja.) Naj le pride . . . Pripeljite jo semkaj! (Gre k pisalni mizi.)

Ana (gre na desno h glavnemu vhodu in pokliče Osolinko.) Tukaj je gospod primarij . . . vstopite! (Odide na levo.)

Dr. Grčea (zagleda Osolinko.) O, vi ste, mati Osolinka! Le bliže, le bliže! Kaj bo novega?

Osolinka. Dober dan, gospod doktor — bog daj. Pa ne zamerite, prosim . . . res, prav sram me

je, a bog mi je priča, res, nisem mogla poprej . . . pa saj veste . . . (išče po žepu in potegne iz njega pisan robec.)

Dr. Grča (sede). Po kaj ste prišli, mati Osolinka? Pa sedite, no . . . tako, tukajle . . . menda prihajate od daleč . . . Česa pa naj vam ne zamerim? Saj se vendar nisva prepirala, in hudega jezika tudi nimate, da bi vam imel odpuščati kake besede . . .

Osolinka (je sedla ponižno na rob stola.) Oh ljubi bog, kdo pa more reči o vas žal besedo! In da bi jaz količkaj . . . o, nasprotno, tako sem vam hvaležna, da molim vsak dan za vas in za vašo gospo in kamor pridem, pripovedujem, kako dober gospod ste in kako dobra je vaša gospa. Na vsem svetu ni tako dobrih ljudij, kakor ste vi in vaša gospa, gospod doktor!

Dr. Grča (odklanja smehljaje naval njene hvale). No, no . . . le nikar preveč ne hvalite, sicer vam ne verjamem ničesar, mati! Človek, ki ima med na jeziku, nosi strup v srcu . . .

Osolinka. Res je. V mojem srcu pa je samo hvaležnost, gospod doktor. Deset mesecev ni vstal moj stari s postelje . . . Ljubi bog, odpovedale so mu noge in roke in ležal je že kakor mrlič . . .

Dr. Grča. A njegova krepka narava je zmagala.

Osolinka. Ne, vi ste zmagali, gospod doktor . . . Vi ste ga ozdravili, le vi, da danes pomalem že zopet dela ter je vsak dan močnejši, bogu hvala!

Dr. Grča. No, to me veseli. Pozdravite ga! Želim mu najvišjo starost.

O solinka. Kako dober gospod ste, saj pravim. Zato pa vas imajo vsi ljudje v časteh in sam bog vas ima rad, da je z vašo pomočjo storil tak čudež!

Dr. Grča. Mati, čudežev ni, in bog ni prav nič pomagal. Ozdravili so ga le narava, prava dieta, zdravila, mir in potrebni počitek.

O solinka. A danes šele sem prišla vprašat, koliko sva vam dolžna za vaš veliki trud . . . nisem mogla prej, res . . . nisem mogla . . .

Dr. Grča. Ali kaj pa mislite, mati! Vidva sta stara pridna reveža, in zapisal sem vaju v tele bukve. Vidite, tele bukve so pravzaprav moje največje veselje. (Lista po knjigi.) V njih so zapisani sami taki moji bolniki, kakoršen je bil vaš mož; za vse te je moje največje plačilo, ako morem poleg njihove bolezni pripisati prekrasno besedico (vzame pero in piše v knjigo) „ozdravljen“. Tako, — (posuši s pilnikom tinto v knjigi) s tem sem popolnoma poplačan, in dolžni mi niste ničesar več, mati. (Spravi knjigo in vstane.)

O solinka. Da za vsa ta mnoga pota . . . po noči in po dnevi . . . v dežju in mrazu . . . ničesar ne zahtevate? To ni mogoče, gospod doktor.

Dr. Grča. Rekel sem vam že: ničesar mi ne dolgujete. Zdravje vašega moža in vaša hvaležnost sta mi plačila dovolj . . .

O solinka (je vstala). Gospod doktor . . . gospod doktor . . . jaz . . . jaz nevem, kaj bi . . . (Hipoma se skloni k njegovi roki in jo poljubi). Bog poplačaj vam in vaši družini stotero na tem in na onem svetu! Molila bova za vas . . . molila . . .

Dr. Grča (jo prekine, položivši ji roko na ramo.) Ne, ne, mati . . . vse je v redu . . . ničesar ne zahtevam.

Osolinka. In tudi vaši gospe . . . Vaši pre-dobri gospe se zahvaljujem — kakor nebeški angel je bila do naju . . . (Gospa vstopi.) O, gospa . . . moj mož je zopet zdrav . . . in tudi vi ste pripomogli s svojo dobroto . . . (Bliža se ji s spoštovanjem.)

Gospa. Ah, kako sem vesela z vami! Od srca sem želela, da zopet okreva vaš ljubeznivi mož.

Osolinka. Pošiljali ste mu iz svoje kuhinje jedil . . .

Gospa. O, vsak dan ostaja toliko! Samo če mu je teknilo?

Osolinka. Pa kako mu je teknilo! Njegov želodec ni prenesel že ničesar več, a kadar ste mu poslali vi, gospa, je jedel kakor otrok . . . res . . . kakor otrok. In zdaj, o gospa . . . (Spravlja robec.)

Gospa. Zdaj živita zopet srečno, mati . . . in kadar pridemo kaj mimo vaše kočice, se pri vas oglásimo, da vidimo vašega moža zopet zdravega in dobre volje!

Osolinka. Dà, res . . . dobre volje je že tudi . . . včasih zopet malo požvižga in včeraj je sedel na solneu ter tiho godrnjal predse, kakor bi pel . . . O, kako bo šele vesel, ko zve, da gospod doktor za vse dolgo zdravljenje ničesar ne zahteva in da nama ostane še ves denar . . . (Grči.) Do smrti vam ne pozabiva tega . . .

Dr. Grča. Vse v redu, mati, vse v redu . . . Ni vredno tolikerih besed . . .

Osolinka (gospej). Stokrat vam bog poplačaj, gospa, kar ste dobrega storili za mojega moža, ter vam daj srečo z otroki in z otrok otroki, po smrti pa večna nebesa . . . (Ji poljubi roko.) Zbogom, gospod doktor! Zbogom, gospa! (Odhaja težkih korakov.) Zdaj pa tečem . . . tečem k možu, da mu povem, kako sta dobra . . . angela, prava angela! (Odide.)

Gospa (jo spremi do vrat in jih za njo zapre.) Zdrava ostanita, Osolinka!

2. PRIZOR.

Dr. Grča. — Gospa Berta.

Dr. Grča (je medtem stopil k oknu in zrl na ulico). Zdi se mi, da prihajata Janko in Zdenka. Pa v taki plohi! Dà, dà . . . in kakó sta vesela, čisto otroška. (Smehljaje pozdravlja z roko skozi okno.) Zdrava, zdrava! (Odide od okna.) Ta Zdenka je res sveže, krepko deklè . . .

Gospa (je medtem smehljaje poslušala dr. Grčo in pospravljala po njegovi mizi.) Kaj ne? Poredno, resolutno dekle. Človek je mora biti vesel. Ali pa veš, da se je odločil Janko prav danes k slovesnemu koraku?

Dr. Grča. Kaj namerava?

Gospa. Danes je Tribučev god, in Zdenka se je domenila z Jankom, da očetu oficijalno naznanita svojo namero.

Dr. Grča. Ali je tega res še treba? Take formalnosti!

Gospa. Tudi Janko se je smejal, a Tribuč je mož stare šole, nekoliko trmast pedant, in Zdenka je izrazila pač le željo svojih staršev.

Dr. Grča. No, če hočejo tako komedijo! Ljubezen traja že par let, in mislil bi, da je samo ob sebi razumljivo, da se otroka vzameta. Bojim se le, da bo zahteval Tribuč končno še takih formalitet, ki jih Janko odkloni.

3. PRIZOR.

Prejšnja. — Janko in Zdenka.

Gospa. No, upam, da se vse lepo uredi. (Vrata se odpro in vstopi Janko z Zdenko). O, pa v taki nevihti! Saj morata biti vsa premočena. (Poda roko Zdenki.)

Zdenka. O ne, čisto suha sva! Niti kapljica ni padla na naju. (Da roko gospej.) Klanjam se, milostiva! (Hiti k Grči.)

Janko. O, midva ne odnehava! (Da materi roko.)

Zdenka (poda dr. Grči roko.) Dober dan, gospod primarij!

Dr. Grča (obdrži Zdenkino roko v svoji). Čisto vroči ste . . . a zunaj je vendar hladno in vlažno . . .

Zdenka. Ej, nama je vroče in solnee nama sije brez oblačka. Veste, danes je taisti dan . . . ha-haha! . . . ko poči bomba . . . bum! — in najinega samstva bo konec.

Dr. Grča. Torej ubijata svoje samstvo s smehom?

Zdenka. O ne, s sila resno zaroto. (Se smeje.)

Janko. Zdenka je napravila že popoln načrt atentata na gospoda Tribuča.

Gospa. Kako pa? Izvolite vendar sesti, gospica!

Zdenka. Hvala, nimava časa. Mudi se nama strašno! Ker je naju zalotil dež, sva si vzela fijakarja ter se dala peljati trikrat okoli in okoli mesta. To je bilo krasno!

Janko. In na poti sva skovala zaroto.

Zdenka. Proti papanu, ki ga zdajle naskočiva, — saj veste, čemu.

Gospa. Dà, dà . . . a načrta nočeta razkriti?

Zdenka (šaljivo). Bog ne daj! To je grozovita tajnost.

Janko. Ne, mamá in papá že smeta zvedeti tvojo porednost. Torej: midva greva zdajle h gospodu svetniku Tribuču in tam poreče Zdenka: „Glej, ljubi papa, tegale fantička si vzamem čez pol leta za možička, če nimaš ničesar proti njemu“.

Zdenka. Dá . . . „In če bi tebi tudi ne bil všeč tale fantiček, on mora postati vendarle moj možiček.“ Tako mu porečem. Papa pa bo dejal: „Dobro, dobro . . . vse v redu . . . deklè, tudi meni je všeč fantiček, na to ga izpijemo še poliček.“ Hahaha!

Dr. Grča. Prav vesela snubitev, zares.

Zdenka. Pa nagla možitev. Janko položi v dveh mesecih svoj doktorat . . .

Janko. V treh mesecih sem že sekundarij . . .

Zdenka. In v šestih mesecih sva mož in žena. Tip - top . . . to gre v kalop! A zdaj pojdiva . . . pojdiva . . .!

Gospa. Kako sta srečna! Pozdravite doma, Zdenka! (Ji daje roko.) A zvečer pridete k nam?

Zdenka. Hvala, pridem . . . Zbogom, gosp. primarij! (Da dr. Grči roko) Klanjam se, milostiva! (Ji da roko) Juhé, zdaj grem snubit svojega moža! (Janku) Hajdi, moj fantiček! (Prime Janka pod pozduho in ga sili k izhodu). Hajdi, hajdi, hajdi! Hop - hop!

Janko (odhaja skokoma.) Le hitro, le hitro! Hahaha! Strašno se nama mudi! Hi, hot! Hi, konjiček, stop'!

Gospa (kliče za Jankom.) Vzemi svoj havelok!

Janko (za sceno). Dà, dà . . . saj dobiva izvoščka!

4. PRIZOR.

Dr. Grča. — Gospa. — Ana. — Profesor.

Dr. Grča (zre za otrokoma). To sta popolna otroka . . . lepa, dobra otroka. Naj bi ostala vedno tako srečna!

Gospa (zapre vrata in se vrne v sobo.) Pomlad je v njunih sreih . . . kakor je bila v nama, ko sva bila ženin in nevesta . . . Oh, dolgo je že tega! A minilo je tako naglo.

Dr. Grča (pristopi k ženi, ji položi desnico okoli života ter jo prime z levico za brado.) Dolgo je že . . . a, ljubica, zime vendarle še ni k nama. In ne sme je biti niti poslej nikdar! Pomlad je nama minila . . . poletje gre v zaton in bližava se hladni jeseni. A glej: danes si mi še bližja, kakor si mi bila v otroški pomladni dobi . . .

Gospa. Tudi ti . . . vedno dražji si mi . . .
čim zrelejša je najina ljubezen . . .

Dr. Grč a . . . čim globočje je najino prijatelj-
stvo. Skladata se najini srci . . . harmonujeta najini
duši. Zato k nama zime ne bo nikdar . . .

Gospa. Ne . . . nikdar . . . Ljubim te, Ivan,
kakor prvi dan . . .

Dr. Grč a. Ljubim te danes še gorkeje, ker
zdaj se tudi razumeva . . . (Jo poljubi.)

Gospa. Moj dragi Ivan! (Se ga oklene okoli
vratú). Naj bi si bila tudi najina otroka toli udana in
edina! (Odstrani se od njega) Zdi se mi, da nekdo go-
vori z Ano. (Pristopi k vratom).

Ana (vstopi). Gospod profesor Hlepuh . . .

Dr. Grč a. Prosim! Naj vstopi! (Soprogi.) Pošlji
nama vina!

Gospa. Dà. — Jaz grem k mamá . . . (Odide na levo).

Ana (odide skozi sredo in se vrne čez nekaj časa z
vinom in čašami).

Prof. Hlepuh (vstopi.) Zdrav, doktore!

Dr. Grč a (mu hiti naproti, da roko in ga nato po-
sadi v stol.) Dobrodošel, profesor! Nisem te pričako-
val več.

Prof. Hlepuh. Sameu je otožno doma v ta-
kem vremenu . . . poleg tega pa me je, odkrito pove-
dano, prignala radovednost. Govori se toliko, in zve-
del bi rad istino ob viru.

Dr. Grč a. Tako? Govori se? Živimo pač v
vaščanskih razmerah! A kaj si slišal?

Prof. Hlepuh. Na glavarstvu in v župnišču vlada baje razburjenje . . . Torej je resnica?

Dr. Grča: Dà, odločil sem se, da storim vsemu dosedanjemu hlinstvu in hinavstvu konec. Čemu bi tudi v dejanju ne pokazal, česar mi je polna duša in o čemer sem prepričan? Kdor dela drugače, ni mož, ni značaj. Verjemi, dolgo in temeljito sem razmišljal, gledal sem v svet z odprtimi očmi, proučil sem vso to kopo knjig . . . filozofov, teologov, zgodovinarjev in socijologov . . . Zato vem, kaj hočem, kaj moram.

Hlepuh. Moraš? Kdo te sili?

Dr. Grča. Moram, ker sicer bi bil vedoma in hotoma še nadalje lažnik, komedijant, hinavec. Sam sebe bi se moral sramovati, če bi vztrajal še nadalje v dosedanji laži, ki jo zametam, a jo obenem vendarle utrjujem s svojim življenjem.

Prof. Hlepuh. In tvoja gospa soproga . . . tvoj sin?

Dr. Grča. Moja žena ima svojo glavo, a misli docela enako. Moja in njena načela so danes povsem skladna. Saj veš, da je bila nekaj semestrov na vseučilišču . . . izobrazena je dovolj, da dela svoje sklepe samostojno. V takih rečeh se vzdržujem načeloma vsakega vplivanja.

Prof. Hlepuh. Torej izstopi tudi ona?

Dr. Grča. Dà, že dolgo je odločena. In tudi sin, medicinec. Mladina živi dandanes hitreje, kakor smo živeli mi, pa tudi umstveno se razvija nagleje. Moderna veda, moderno velikomestno življenje, sto

in sto slučajev nasilnosti cerkvene hierarhije, o katerih poroča časopisje dan na dan, — vse to vpliva tudi na mlado dušo ter izziva seveda k odporu.

Prof. Hlepuh. Tvoj čin bo razdonel po vsej deželi kakor strel iz topa z visoke gore. Nešteti pojdejo za tabo, ki doslej niso imeli poguma. Povsod vre in kipi, res, a na dan se ne upa. Ti pa razviješ prapor svobodne misli prvi brez strahu. Jaz te občudujem. In če pomislim še na vse posledice . . . na na vse napade . . . spletke, grožnje . . .

Dr. Grča. Ne bojim se ničesar!

Prof. Hlepuh . . . potem moram reči: junak si!

Dr. Grča. Ne, ne, prav nič junaka ni v meni . . . a rad bi bil vsaj poslej dosleden poštenjak v načelih in dejanju.

Prof. Hlepuh. Bog te živi . . . ali ne, saj v boga ne veruješ . . .

Dr. Grča. Ali verujemo v gozdne in vodne vile, v škrate, vedomce, vešče, čarovnice? Bajke in pravljice za nedoraslo deco! Boga pa so ubili njegovi najzvestejši sužnji že davno.

Prof. Hlepuh. To me zanima. S teologijo se nisem bavil nikoli.

Dr. Grča. Da, vem, le s filologijo . . . Sicer pa je zate bolje tako: v tvojem poklicu bi ti moglo moderno primerjevalno bogoslovje le škoditi . . .

Prof. Hlepuh. O, na to ne mislim. Kaj se brigam! Svoboden mož sem tudi jaz.

Dr. Grča. Dvomim, — a ne zameri. Pij (mu nataka), zunaj lije dež in v sobi se tako dobro kram-

lja; pomeniva se še marsikaj . . . pacijente sem odpravil in če te zanima . . .

Prof. Hlepuh. Zelo me zanima celó . . . (trči) na tvoje zdravje, prijatelj! (Pijeta) Pa kje je tvoja milostiva?

Dr. Grča. Pri tašči . . . nekaj betežna je . . . starost, splošna oslabeledost . . . Bojim se, da nam ugasne . . . no, zakon prirode je pač tak!

Prof. Hlepuh. Gospa tašča pač ne sluti ničesar o vaši nameri?

Dr. Grča. Ne . . . Prestara je, ne umela bi nas. Ne jemljem ji idealov, v katerih je osivela in s katerimi pojde v grob. Vzel bi ji poslednjo uteho . . . poslednjo lepo nado . . .

Prof. Hlepuh . . . da vidi pravljlična nebesa in boga, ki je že davno umrl, kakor si dejal.

Dr. Grča. Dà. Pravo svobodomiselnost vidim prav v tem: nikomur ubijati idealov . . . nikomur ne vsiljevati načel, za katera ni zrel in sprejemljiv. Vsako seme ni za vsako zemljo. Norec bi bil, kdor bi sadil v arktičnih krajinah vitke palme in na ravniku naše košate smreke.

Prof. Hlepuh. Gotovo . . . svobodomisleca brez najrazsežnejše kulture si ni možno misliti. Zato pa je prenagljeno krmljenje široke mase s svobodomiselnimi idejami nesmiselno . . .

Dr. Grča. Gotovo . . . celó opasno. Žal, da tega naša žurnalistika često ne vé . . . O, lupus in fabula! Pravkar sva govorila o žurnalistiki . . . (Vstane in gre naproti Kremenšku, ki je vstopil, ko je potrkal.)

5. PRIZOR.

Prejšnja. — Kremenšek. — Ana.

Kremenšek (smehljaje). Pa zabavljala, kaj ne? Klanjam se, gospoda! (Daje obema roko.)

Prof. Hlepuh (se smeje). Pravkar sva začela . . . Zdravi!

Dr. Grča. Ne, ne, — izrazil sem vobče le svoje mnenje. Izvolite sesti, g. urednik! (Mu nakaže sedež) Zunaj dežuje, mi pa kramljamo o tem in onem. Dobrodošli ste nama! Izvolite! (Natoči Kremenšku v novo čašo.) Tu so smotke in cigarete . . . izberite!

Kremenšek Hvala lepa . . . pravzaprav prihajam službeno . . . a če ste toli ljubezni . . . (Pije, nato si izbere cigareto ter jo užge.)

Dr. Grča. Službeno? Pri meni ne najdete snovi za vvodnike in notice, prijatelj.

Prof. Hlepuh. Kdo ve! Žurnalisti imajo posebno razvite nosove in ušesa.

Kremenšek. Resnično. Neki pruski klerikalni državni poslanec je primerjal nekdanj v svoji jezi žurnaliste s policijskimi psi . . .

Prof. Hlepuh. To je bilo surovò . . .

Kremenšek. A vendar pravzaprav neradovoljen kompliment. Policijski psi imajo namreč najostrejši vonj in sluh ter so najinteligentnejši; prekašajo včasih celò najboljše detektive . . .

Prof. Hlepuh. Ako razlagate primero tako, seveda . . .

Kremenšek. I, kaj pa! Dotični klerikalni Prus je dobil zato v odgovor medklic: „Le lopovi in tepci se bojé policijskih psov!“ Haha! Dobro jo je skupil, — kaj ne? — A tudi vi ste uganili mojo namero, dragi gosp. doktor: pri vas iščem interesantnega vvodnika za jutri!

Dr. Grča. Pri meni, zdravniku? S politiko se vendar ne bavim temeljito.

Kremenšek. Pa ste vendar danes gorišče vsega javnega zanimanja.

Dr. Grča. Jaz? Ne da bi vedel . . .

Prof. Hlepuh. Čujmo! čujmo! „Policijski pes“ te je zavohal! Haha!

Kremenšek (se šaljivo pokloni profesorju). Hvala! (Nato doktorju Grči). Toda to pot ni zavohal lopova, nego dobrotnika . . . junaka . . . Gospod doktor, vsi naši svobodomiselni krogi so polni navdušenja za vas . . .

Prof. Hlepuh. Ahà! Vidiš!

Kremenšek . . . ker hočete kot iskren, pošten, dosleden svobodomislec pogumno pokazati svojim somišljenikom edino možno pot iz močvirja neznačajnosti in licemerstva.

Prof. Hlepuh. Živio, živio! Dobro govoril! Na to se pije. (Vstane in dviga čašo).

Dr. Grča. Ali ne, — to vse odklanjam!

Kremenšek (vstane in sili trkati). Dà, živeli . . . slava vam . . . mi smo ponosni na vas, gosp. doktor!

Dr. Grč a. Ali čemú neki? Tega ne maram . . .
(Je z nevoljno zadrego vstal in prisiljeno trčnil z obema).
Jaz ne ljubim demonstracij . . .

Prof. Hlepuh. To ti nič ne pomaga! Živel!
Ti si mož! (Trka).

Kremenšek. Tako je! Vi ste naš prvoboritelj . . . najpogumnejši nositelj čiste svobodne misli . . . živeli, živeli! (Trka. Nato vsi trije zopet sedejo).

Dr. Grč a. Spravljate me v največjo zadrego, gosp. urednik . . . resnično mi ni ljubo . . .

Kremenšek. Ali prosim vas, gosp. doktor!

Prof. Hlepuh. Pa te res ne umejem.

Dr. Grč a. Nikakor ne maram biti objekt senzacije, ki se hitro izpremeni v javen škandal!

Kremenšek. Nasprotno . . . nasprotno, čast in spoštovanje vseh inteligentnih mislecev vam je zajamčena.

Dr. Grč a. Ponavljam, da odklanjam vsakršno senzacijo. Čin, ki ga storim, je le posledica mojega večletnega znanstvenega raziskavanja zgodovine in temeljitega študija teozofije. Torej povsem privatna zadeva, najintimnejši proces mojega duha in moje duše . . . privatissimum, ki javnosti prav nič ne briga. Nočem in ne morem igrati vloge kakega voditelja. To ni moj namen in ne bode!

Kremenšek. A, dovolite, to ni pravilno, gosp. doktor!

Prof. Hlepuh. Ne ubraniš se, prijatelj. Ako hočeš sprožiti skalo na vrhu gore, veš dobro že se-

daj, da zdrči v dolino. Brez hrupa in grmenja . . . brez vika in krika tega ne opraviš.

Dr. Grč a. Gotovo . . . za vse posledice sem odgovoren. A le zase. Agitator pa nisem in ne bom . . .

Kremenšek. A tako. Zdaj vas razumem. I no, seveda. A vaš čin sam bo najboljši agitator. Popularni ste, splošno spoštovani in priljubljeni. Kot zdravnik uživate največji ugled in o vzornosti vašega rodbinskega življenja gre po mestu le en glas priznanja. Zato pa bo vaš čin imponiral ter potegnil za seboj vso najboljšo inteligenco.

Dr. Grč a. Dvomim, zelo dvomim. A to me ne briga. Zdaj še ne. Vsakdo opravi take reči sam s seboj brez ozira na druge.

Prof. Hlepuh. Gotovo . . . gotovo. Kakor kdo more in sme . . . seveda.

Dr. Grč a. Dà : . . . kakor kdo more in sme. To je! Vse ni za vse. Svobodomiselci moramo imeti največji rešpekt pred individualnostmi. Terorizirati ali nasilno sugerirati na tem polju pa bi ne bilo svobodomiselno. In prav o tem sva se pogovarjala s prijateljem, ko ste prej vstopili, gosp. urednik.

Kremenšek. Prosim pojasnil . . . tiče se žurnalistike, kakor čutim.

Prof. Hlepuh. Dà, v tem vprašanju sva z doktorjem docela edina.

Dr. Grč a (je med tem natočil iznova čaše). A tako malo pijeta . . . (Profesorju). In ti ne pušiš, profesor ? Prižgi si vendar ! Tukaj si izberi (mu primakne zabojček smodk). (Ana vstopi). Kaj pa je, Ana ?

Prof. Hlepuh. Prosim! (Izbera smodko).

Ana. Milostiva prosí, da bi prišli h gospej mamá . . .

Dr. Grča. Dà, dà, takoj . . . samo par minut potrpljenja! (Ana odide).

Dr. Grča. Dà . . . torej . . . Časopisje, hm! Poprej ste rekli, da potegne moj čin za seboj vso inteligenco.

Kremenšek. Vsaj najvišjo. Najboljšo.

Dr. Grča. Vi menite pač one kroge, kičitajo svobodomiselne časopise . . . ki so člani kluba „Svobodne misli“. . . kaj ne? . . . one, ki govore, pišejo in volijo povsod in vselej svobodomiselno, kaj ne?

Prof. Hlepuh (si je prižgal med tem cigareto, počasno upihnil užigalico ter jo pedantno položil na pepelnik. Ko je napravil iz čaše par požirkov, se nasloni komodno v svojem stolu ter smehljaje z veliko pozornostjo poslušá.)

Kremenšek. Dà, dà . . . ti vsi so z vami in pojdejo za vami, gospod primarij . . .

Dr. Grča. Pojdejo ali pa ne pojdejo. To nima name nikakega vpliva. Kakor kdo more in sme, je dejal profesor. Jaz pa že danes trdim, da bo prav malokdo mogel in smel.

Kremenšek. A v kakšni zvezi je to s časopisjem?

Dr. Grča. Čakajte . . . razložim vam svoje nazore. A ne zgražajte se preveč, ako vam rečem: (zelo izrazito in naglašujé vsako besedo) za svobodomiselnost naše takozvane višje inteligence ne dam danes še niti piškavega oreha!

Kremenšek. Ali, gospod doktor!

Prof. Hlepuh. Vedno zanimiveje! Haha!

Dr. Grča. Koliko je pa vredna tista svobodomiselnost, ki dela danes še na vseh koncih in krajih ultramontanstvu največje in najočividnejše koncesije? Kakšna pa je v jedru tista 'svobodomiselnost', ki hodi še po cerkvah, za procesijami, oddaja svoje otroke samostanom, zida šole, v katerih učiteljujejo redovnice in patri, krasi svoje dome s slikami in kipi katoliških malikov ter paradíra na javnih promenadah z molitveniki v rokah in s svetinjicami pod vratom?

Kremenšek. Ali vso to nedoslednost smo vendar že opetovano bičali . . . in gotovo je v tem oziru vsak dan bolje.

Prof. Hlepuh. To so pač stare navade . . . tradicija . . .

Dr. Grča. Ne, to je ali neumnost, neizobraženost, impotenca intelekta ali pa — hinavščina in strahopetnost!

Kremenšek. Polagoma se izpremeni vse.

Dr. Grča. Jaz pa pravim: tukaj bržčas še dolgo ne. Svobodomiselnost ni za maso . . . vobče tudi za takozvane inteligentnike, še ne . . . Svobodna misel ni za ljudi, ki so po svojih načelih dvoživke, nego je le za znanstvenike in za duhove, ki imajo dovolj sposobnosti, da gojé najmočnejše hrepenenje, dognati resnico. Za to pa je treba temeljitih študij, posebne značajnosti in tudi moškega poguma.

Kremenšek. Resnica . . . nič ne oporekam . . .

Dr. Grča. Moje odkritosrčno mnenje o današnji takozvani svobodomiselnosti nižjih in tudi višjih naših plasti naroda je torej, da jim je svobodna misel puhla moderna fraza, nekako geslo, ki ga še sami ne pojmi in ki ga ne izvršujejo v nikakem oziru... Uporabljajo ga le, da se ž njim bahajo, da se dvigajo nad druge ter da ž njim ultramontance jezé. V bistvu, v jedru pa ni danes med njimi še nikakega razločka. V njih dušah živé dalje stare bajke in vraže in v njih srcu je še polno strahu in rešpekta pred dogmami, pred duhovniškim poklicem in pred inštitucijami raznih cerkvâ.

Kremenšek. Vse to smo v svojih časopisih že večkrat povedali.

Dr. Grča. Res? — Ne spominjam se. A pomagalo ni nič, kaj ne? In zakaj ne? Ker dosezate s svojimi protiverskimi in proticerkvenimi časnikarskimi članki le nasprotno efekte. Čim huje psujete in grajate, tem močnejše postaja ultramontanstvo. — Povsod: na Nemškem, na Francoskem, v Italiji, po vsej Avstriji. Brutalni časopisni naskoki na papeštvo, škofo in duhovništvo, žaljivo poniževanje cerkvenih dogem ter raznih inštitucij, zasmehovanje verskih ceremonij... vse to v sila neizbranih, često zoprno neokusnih izrazih... vse to izziva verske poglavarje le k uspešnemu odporu. Vsa reakcionarna armada vsega sveta je alarmirana, da odbija take naskoke. Ožigosa se najprej... često po pravici... surovi ton tega časopisja, zgrabi se zavratno osebo urednikovo, potem pa še z navidezno učenjaško objektivnostjo in znanstveno mirnostjo „dokažejo“ nevednost in krivičnost

nasprotnikov ter neomajno edinozveličavnost cerkve i. t. d. Ne govorim o naših razmerah in ne o katoliški cerkvi, nego v splošnem.

Kremenšek. Ali v dnevnem časopisju vendar ni možno znanstveno razpravljati!

Dr. Grča (strastno). Ne, ne. Seveda ne. Ker pa so verska in cerkvena vprašanja čisto znanstvena, zato sploh ne spadajo v plitko površnost dnevnikov...

Kremenšek. Kam pa potem?

Dr. Grča. V znanstvene knjige in revije, na cikličko prirejena predavanja za najboljšo inteligenco in v krožke najizbranejših duhov.

Kremenšek. A vsa ta vprašanja se dajo obravnavati vendar tudi popularno za širše sloje!

Dr. Grča. Le poizkusite! Vse se vam izpremeni v surovost in brutalnost... efekt pa bode baš nasproten. Za brezverca, pohujšljiveca in bogokletnika vas proglasé... družega ne dosežete.

Prof. Hlepuh. Ti si torej nekak aristokratski svobodomislec, ki smatra le sebe in redke najboljše inteligente sposobnimi, da so resnični svobodomisleci?

Kremenšek. Dokler se ne razširi in utrdi svobodna misel tudi med narodom, nima moči.

Dr. Grča. Žal, da ne... a moja najiskrenejša želja je seveda, da postane tudi narod kdaj plodna, njiva svobodne misli.

Prof. Hlepuh. A kako?

Kremenšek. Baš to bi hotel zvedeti!

Dr. Grča. Predvsem je treba, da je inteligenca resnično svobodomiselna . . . dosledno, pošteno, odkrito svobodomiselna . . . Kadar postane taka . . . dotlej je še jako daleč, zakaj puhlo in netaktno zabavljanje in psovanje ni svobodomiselno! — kadar postane inteligenca taka, potem dobimo svobodno šolo. V teh svobodnih šolah šele je začetek popularizacije svobodne misli in iz teh šol dobimo resnično svobodomiseln narod. Mi teh časov ne doživimo . . . spričo narave naše inteligence pa se bojim, da jih še ne doživé niti naši vnuki . . .

Prof. Hlepuh. Jako si pesimističen. (Vstane.)

Kremenšek. Zato pa je vaš čin tem večji, znamenitejši . . . Tako čisto sami in prvi . . . (Vstane.)

Dr. Grča. Ne, tudi moja žena in sin Janko sta z mano. (Vstane.)

Kremenšek. O, tudi ta dva? To mi je novo! Glejte, glejte, to je senzačna novica . . . Saj dovolite, da jo objavim? (Gospa vstopi.) — O, milostiva, moje spoštovanje je resnično brez . . . (Osupne, ko zagleda župnika.)

6. PRIZOR.

Prejšnji. — Gospa Berta in župnik Gregor.

Berta. Dober večer, gospoda!

Dr. Grča. Zlomka, glej, čisto sem pozabil . . . Ana me je klicala . . . Dober večer, gospod župnik!

Župnik (zelo hladno, a uljudno). Dober večer!

Berta. Hotela sem ti povedati, da je poslala mamá po gospoda župnika in . . .

Dr. Grča (hitro, zelo prijazno). Kakor ji drago. Ti vendar veš . . .

Berta. Dà, dà . . . gospod župnik želi sedaj govoriti še z nama, ko je bil pri mamá.

Prof. Hlepuh. Midva pa baš odhajava. Priporočam se, milostiva! (Grči poda roko). Zdrav! (Župniku). Lahko noč prečastiti! (Odide).

Kremenšek. Hvala za pojasnila, gospod primarij! Klanjam se, milostiva. (Ji poljubi roko, nato odide.)

Župnik (se nemo klanja).

Dr. Grča (ju spremlja do vrat). Zdrav! Do svidenja! (Za Kremenškom). Pa prosim: ne pozabite . . . nikakih senzacij!

Kremenšek (že za odrom). Seveda ne . . . razumem . . . Lahko noč!

7. PRIZOR.

Dr. Grča. — Berta. — Župnik Gregor.

Gospa. Izvolite sesti, gosp. župnik!

Župnik (odkloni). Hvala! Moje besede bodo kratke, gospod primarij, čisto službene . . .

Dr. Grča. O . . . o, prosim . . . na uslugo sem docela . . .

Župnik. Gospod doktor . . . gospod primarij . . . ali res ne vidite prsta božjega . . . poslednjega svarila božje jeze?

Dr. Grča. Ne. Kje pa? Govorite realneje!

Župnik (zelo resnobno). Gospa tašča, globokoverna gospa mama je zbolela na smrt . . . bojim se, da so ji vrata v večno življenje že odprta. Božja milost jo hoče morda rešiti najgroznejše nesreče, da bi videla svojega zeta kot strašnega pohujšljivca in bogokletnega brezverca, svojo hčer kot bogatajko in celó svojega vnuka kot izdajalca vere svojih dedov!

Dr. Grča (nevoljen). Čemu take besede! Gospod župnik, zrel mož sem . . . zdravnik . . . zato mislim, da je zaman . . .

Župnik. Moje svarilo? Napuh, ki je vodil naše prastarše v prvi greh, je danes v vašem srcu. „Sicut Deus eritis“, je dejala kača Adamu in Evi, ki sta mislila, da bosta modrejša od Boga, a postala sta le bedna nesrečnika. Isti napuh je danes v vas in tudi vas pahne v nesrečo in pogubljenje!

Dr. Grča. Hvala za vaše svarilo! Morda mislite odkritosrčno . . . jaz hočem zato tudi odkritosrčno govoriti. Nikomur ne vsiljujem svojega prepričanja, nikogar ne silim, da se izneveri svojim načelom; isto pa zahtevam zase. Svoboden človek sem in storim, kar hočem in kar moram storiti.

Župnik. Kdo vas sili, da morate?

Dr. Grča. Moj razum, ki je razkril resnico.

Župnik. Naša vera je razkrila višje resnice, ki so nad našim razumom.

Dr. Grča. Dogme!

Župnik. Dà, dogme. Razumeli jih niso niti najvišji duhovi, niti najbistrejše glave, a vendar so jih verovali.

Dr. Grča. Žal mi je. Jaz jih ne verujem, zato bi bil lažnivec, ako bi se delal, ako bi pred svetom glumil, kakor da jih verujem. Dovolj, gosp. župnik... Kaj ste hoteli nama še povedati?

Župnik. Milostiva, tudi vi . . . krščanska žena in mati . . . mislite tako, kakor govori gospod soprog?

Gospa. Dà, prav tako . . . že več let, gosp. župnik.

Župnik. Torej mi ne preostaja družega, kakor reči vama: pomislita na posledice! „Pohujšanje sicer mora biti,“ je dejal Gospod, „a gorjé mu . . .!“

Dr. Grča (zamahne z roko). Vsak bodi zase odgovoren!

Župnik. A ne pozabite, da cerkev ni le učeča, nego tudi bojna, gosp. primarij!

Dr. Grča. Vi nam grozite?!

Župnik. Ne grozim, le opozarjam. Pošteno, odkrito . . . mož govori možu . . . brez zahrbtnosti. Svarim torej! Premislite si! Še je čas. Vi začnete z vojno . . . Vi začnete z naskokom . . . mi smo vedno le v defenzivi. Toda udariti moramo, ako nas kdo izziva, ako kdo predrzno izkuša napasti državo, ki so jo ustvarili na zemlji bog in njegovi namestniki! Mi se le branimo . . . a zmagamo — vselej! Vselej in povsod!

Dr. Grča. Pri meni ne boste . . . ne bojim se vas!

Župnik (se vzpne v grozilni pozi). Tudi vas premagamo! Niti peklena vrata se nam ne ustavijo! Pali boste . . . morate pasti, zakaj padel je še vsakdo . . . največji geniji, najvplivnejši državniki, najmogočnejši vladarji. Vsi so padli, zato padete tudi vi, (sladko), a žal mi bo za vas.

Dr. Grča. Hvala . . . ne bo treba . . .

Župnik. Žal mi bo, ker ste vrl poštenjak . . . odličen in blag zdravnik . . .

Dr. Grča. Čemu vse to?

Župnik (nadaljuje) . . . ker je vaša milostiva dama najplemenitejšega srca.

Dr. Grča. Resnica, a vzlic temu vas prosim, da končate!

Župnik. Takoj . . . Povedal sem vama vse: odkrito, jasno, pošteno, lice v lice . . . Premislita moje besede! (Roteče.) Prosim vaju, razmišljujta še enkrat, kaj mislita storiti, in nikar se ne prenaglita! (Po hipnem molku.) Vaša gospa mamá niti ne sluti, kaj nameravate storiti . . .

Gospa. Vi ji vendar tega ne poveste, gospod župnik?

Župnik. Ne, to bi bil zločin, ki bi to preblago ženo umoril. A naročila mi je, da ji poskrbim krščanski pogreb ter da dam čitati zanjo več maš za dušnic . . .

Dr. Grča. Ne ugovarjava. Njena želja nama je sveta.

Župnik. In teh besed po njeni smrti ne prekličete?

Dr. Grča. Ali gosp. župnik!

Župnik. Ne dvomim, dà . . . Končno samo še opazko: gospod sodni svetnik Tribuč ne ve, da misli tudi vaš gosp. sin izstopiti iz naše cerkve.

Dr. Grča. Tribuču pove sin vse sam. Pravkar je pri njem.

Župnik. Šmatral sem za svojo pastirsko dolžnost, da mu to povem jaz in povedal sem mu.

Dr. Grča (z nasmehom). Preveč ste bili prijazni . . .

Župnik (osupel meri dr. Grčo par hipov, potem zelo hladno.) Torej sem opravil . . . Zbogom! Klanjam se! (Odhaja).

8. PRIZOR.

Prejšnji. — Janko.

Janko (vstopi potrto; ko zagleda župnika, osupne, potem mu zabliška oko v jezi; naglo.) Papa . . . mama . . . ta gospod je tukaj? Tukaj? Gospod župnik, vi . . . vi . . . !

Župnik. Pravkar odhajam, mladi gospod . . . a kaj mi imate povedati? Govorite! župnik, ki vas je krstil, se vas ne boji menda . . .

Gospa. Kaj se je zgodilo, Janko?

Janko. Gospod svetnik Tribuč mi je pokazal vrata . . .

Gospa. Kaj praviš?

Dr. Grča. Resnično?

Janko. Zato ker me je ta gospod (kaže župnika) oblatil, da sem brezverec, odpadnik, svobodomislec . . .

Dr. Grča (župniku). Torej se je boj že začel?

Župnik. Govoril sem le resnico. Zakon z brezvercem je neveljaven; zakon s svobodomislecem je le priležništvo, ne pa krščanska nerazdružna zveza. Na to sem opozoril svetnika Tribuča.

Janko. Vi ste ga proti meni zlobno nahujskali! Vi ste spletkarili!

Župnik (zanika). Svetnik Tribuč je krščanski mož in izobraženec, ki misli z lastno glavo.

Janko. Ubili ste mojo in Zdenkino srečo! Vi ste morilec najine ljubezni! Zato vas zaničujem!

Župnik. Molil bom za vas, mladenič.

Janko. Molite rajši zase! Jaz vaše molitve ne potrebujem! — Papa, mama! Kaj sem storil temu možu, da mi je zahrbtno ugrabil največjo srečo? Kaj mu je storila uboga Zdenka, moja zlata, dobra Zdenka? Gospod župnik, to vam poplačam stotero in ne bom miroval poprej, da vam dokažem, kako podlo ste ravnali!

Župnik. Storite, kar je volja božja, mladenič . . . Ne bojim se ničesar . . . niti smrti . . . Jaz pa bom molil za vas in za vaše nesrečne starše! — Bog z vami! (Odide).

9. PRIZOR.

Dr. Grča. — Gospa. — Janko.

Janko. Le čakaj! Le čakaj, zlobnež! Jaz ti dokažem . . . jaz ti dokažem, da je še pravica na svetu!

Dr. Grča. Umiri se! Položaj je zdaj jasen. Župnik hoče začeti boj . . .

Janko. Pa ga naj ima! Mi zmagamo!

Dr. Grča. Premisli si, Janko . . . še imaš časa.

Janko. Kaj naj še premišljam? Ti vendar ne misliš, da bi mogel . . .

Dr. Grča. Govori ti, mama!

Gospa. Dà, prav je rekel papa . . . Premisli! Zdenkina in tvoja nesreča se v hipu izpremeni v srečo, ako le ti hočeš.

Janko. Mama! Ti me smatraš za takega omahljivca?

Gospa. Nočem, da bi nama kdaj očital, da bi se kesal, trpel, in se mučil zaradi naju, Janko! . . . Zdenka te pričakuje . . . joka . . . obupana je . . . ali nočeš nazaj k nji, da jo potolažiš le z eno besedico . . . ?

Janko. Ti bi to hotela, mama?

Gospa. Kar ti hočeš, je meni prav. Tvoja mati sem . . . tvoja sreča mi je nad vse . . .

Janko (skoči k njej in jo objame). Mati, mati, — ne, ne . . . nikdar, nikdar . . . tvoj sem najprej in pri tebi ostanem in s papanom . . .

Gospa (ga objame). Moj sin . . . moj sin . . . !

Dr. Grča (stopi k njima ter ju objame). Vidva sta
moja in skupaj ostanemo . . . ne ločimo se nikdar !

Gospa }
Janko } (objameta dr. Grčo). Dà, tvoja . . . večno !

(Zastor pade.)

Drugo dejanje.

Uredniška soba. Nekaj pisalnih miz, omara, knjižnica. V ospredju na desni okrogla miza, okoli nje mehki stoli. Na stenah par portretov, zemljevid, več plakatov na istem žeblju, koledar, koš za papir. Okna na levi in zadaj. Glavni vhod zadaj; na desni vrata v tiskarno. V ozadju se vidi skozi široko okno na mestno ulico.

Dopoldne.

1. PRIZOR.

Koritnik. — Kremenšek (sedi in piše).

Koritnik (bega razburjen po sobi.) Prosim vas! Ali je to pametna politika? Sam vrag vas je motil, da greste kaj takega napisat! In dandanes — v takih časih! Za božjo voljo, kakšen politik pa ste? Kaj ste res slepi in gluhi, da ne vidite položaja, v katerem živimo!

Kremenšek (vstane). Naša politika je bila vendar vselej napredna, radikalna in svobodomiselna.

Koritnik (obstane). Joh, kdo vam je pa zopet to natvezil? Človek, naša politika je bila vedno le realna, pozitivna, — ne pa fantastična in deficitna! Vrag vzemi politiko, ki se mi ne izplača! Saj vendar niste več fantast, ki se lovi za ideali! (Nadaljuje svoje beganje po sobi.)

Kremenšek. A naš list zastopa vsekakor jasna načela, in jaz sem samó dosleden . . .

Koritnik (porogljivo togoten se ustavi.) Tako? Dosleden? Dosleden v jasnih načelih? Kaj mislite, da mi imponujete s takimi frazami, meni, ki delam politiko že petnajst let? Gospod urednik, zapomnite si, če tega še ne veste: politika je borba interesov, pa nič družega. Kdor zna svoje interese bolje varovati, jih množiti in krečiti, tisti je boljši politik!

Kremenšek. A mi imamo vendar program, bi mislil.

Koritnik. I, kaj pa, da ga imamo! Kdo pa pravi, da delajte brez programa, gospod? Napredni smo, Slovani smo, demokrati smo, to je jasno. A v ostalem smo docela neodvisni. Hvala bogu! — Bodisi v večini, bodisi v opoziciji pa ne smemo nikdar pozabiti na korist podjetja, ki nas živi.

Kremenšek. Kaj mi morda očitate, da škodujem podjetju?

Koritnik. Jaz ničesar ne očitam, gospod, nego naravnost trdim, da ste jo zadnji čas popolnoma zavozili.

Kremenšek. Ali prosim — tu pa že moram...

Koritnik (ga nervozno prekine.) Pst, pst — le nič razburjenja, če smem prositi! Takoj vam dokažem. Ko ste priobčili prvi svoj članek o Svobodni misli, so kričali od navdušenja vsi tukajšnji mladeniški naprednjaki. Senzacija je bila res dobra. Ko ste priobčili drugi članek, že ni bilo čutiti nič več tistega navdušenja in vsi stari naprednjaki so začeli godrnjati.

Kremenšek. To me ni ostrašilo.

Koritnik. Res, — a žal, da vas ni, zakaj ko ste predsinoči prijavili poslednji članek in še kopo enako svobodomiselnih notic, je bil vaš grozni fiasko gotov.

Kremenšek. Kako mi dokažete ta „grozni fiasko“ ?

Koritnik (vrže na mizo kopo pisem in dopisnic). Tukajle imate dokaze črno na belem, dragi gospod! Le prečitajte te čečkarije, in mine vas takoj vsa ta prokleta svobodomiselnost! V treh dneh se mi je odpovedalo štirinajst letnih naročnikov! Ali veste, koliko je to škode? V treh dneh mi je že petero strank odpovedalo inserate!

Kremenšek. Namesto teh dobimo naročnike ter inserate iz svobodomiselnih krogov.

Koritnik. Ali saj so bili tudi ti sami takozvani naprednjaki in svobodomisleci! Le pogledjte! Korbar, Vrečar, Kromar, Pogačnik, Križnik (meče liste po mizi) . . . i. t. d., to so sami naši somišljeniki, bi dejal.

Kremenšek. Sami bojazljivci . . . človeku se studi!

Koritnik. Kaj ima tiskarna od vašega studa, he? (Vzame iz žepa še troje pisem). In tukaj . . . glejte! Trije so mi že odpovedali svoja tiskarska naročila . . . zahtevajo obračun . . . in zdaj pojdejo po tiskovine seveda drugam.

Kremenšek. No, tudi jaz imam nekaj dopisov (jih vzame iz miznice), ki pa izrekajo listu svoje iskreno soglašanje, svoje popolno priznanje in nas

bodré, da vztrajajmo. Evo . . . tukaj krasen dopis! (Kaže list).

Koritnik (porogljivo.) Najkrasnejši dopis je zame poštna nakaznica, gospod! — Kdo je pa podpisan? Hahaha! Candidatus juris Topoljščak . . . servus! In tukaj? (Gleda drug list). Pomožni učitelj Tihomil . . . na zdar! (Gleda tretji list). Neodvisen delavec . . . živio! (Pregleduje ostale liste). Študentarija, proletarijat, tihomilstvo . . . a niti en naročnik . . . niti eden, ki že kaj velja in kaj plača . . . Saj sem vedel! Saj sem vedel! (Vrže vse liste jezen po mizi).

Kremenšek. Vsaka nova ideja pač v prvem hipu osupne . . . a polagoma prodira in zmaga.

Koritnik. Že mogoče, a midva te zmage ne bova čakala. Oba bi morda že mnogo poprej zmrznila. A tega nočem jaz, in menda vi tudi ne? Ako nam bodo tako odpadali naročniki in inserati, moreva list z novim letom ustaviti, pa tiskarno zapreti.

Kremenšek. Tega se pač še ni bati, mislim.

Koritnik. Gotovo ne, ker sva oba prepaletna. Kaj me brigajo neumnosti, ki jih počenja dr. Grča in njegova familija! Zanje jaz ne pojdem v ogenj po kostanje. Saj nič ne rečem: pameten, učen, dober človek je . . . njegovo postopanje je tudi vsega spoštovanja vredno . . . Ali čemú, za vraga, kaže javno, kar misli? Jaz si mislim o marsikom, da je velik tepec, a vendar se mu odkrijem do tal; jaz sem prepričan o marsičem, da je bedarija, a vendar sem toliko pameten in previden, da tega ne izrečem!

K r e m e n š e k. Dr. Grča je pač odkrit, dosleden značajnež, ki nima strahu pred nikomur in pred ničemer!

K o r i t n i k. Bodi mu čast in hvala zato, toda meni podjetja ne bo kvaril. Zaradi njegovih marot in principov i. t. d. se jaz nočem zameriti oblastim, od katerih sem kot obrtnik odvisen, in zaradi njegovih fantazij ne dam ubijati svojega podjetja. Basta!

K r e m e n š e k. Pa kaj naj storim torej? (Sede).

K o r i t n i k. To je vaša stvar. Jaz se v vaše uredniške posle načeloma ne vtikam, to veste. Toda čim večji je pri listu dobiček, tem večjo plačo morete dobivati; to je med nama dogovorjeno . . .

K r e m e n š e k. Dà, vem . . . ali vendar, težko je . . .

K o r i t n i k. Za dobrega politika ni nič težkega. Jaz vam že od prvega prihodnjega meseca zvišam plačo za desetak, samo da vam dokažem, kako znam čislati vaš posel; vi pa že v današnji številki na lep, spreten način izjavite, da smo priobčili dotične članke, ne da bi se z njihovo vsebino identifikovali. Odgovornost zanje nosi le njihov avtor.

K r e m e n š e k. Ali pisal sem jih vendar jaz sam!

K o r i t n i k. Nič zato! Kdo pa to ve? Povedali ste pravzaprav le nazore dr. Grče, ne pa načel lista in založništva.

K r e m e n š e k. To ni resnica . . . pisal sem docela iz prepričanja, in neznačajno bi bilo, če bi zdaj prekliceval!

Koritnik. Kdo pa zahteva od vas, da preklicujete? — Ne, nihče vam ne jemlje vašega prepričanja, kakor si tudi jaz ne dam jemati svojega. Toda s tem, da umakneva zastavo s strehe v podstrešje, še ne rečeva, da zastavo sežgeva! Morda jo prav kmalu zopet razobesiva, če bo kazalo. Za zdaj pa jo lepo spraviva, obdrživa v svoji duši svoje prepričanje ter se rešiva na neutralno polje.

Kremenšek (razmišlja.) Tako morda pojde. (Si zapisuje).

Koritnik. I, seveda . . . saj mora iti. Vi čisto mirno pišite, da ste — kot napreden list — hoteli seznaniti čestite čitatelje z načeli modernega svetovnega svobodomiselstva ter podati obenem razloge, ki so nagnili dr. Grčo in njegovo družino, da so izstopili iz naše vere in cerkve. Nam pa je vsako versko prepričanje sveto, zato nikdar ne napadamo verskih resnic in cerkvenih naredeb, zakaj vera je vsakomur privatna zadeva . . . I. t. d., i. t. d. Saj znate take stvari izvrstno.

Kremenšek. Poizkusim torej . . . A kaj, če pride dr. Grča? Kaj naj mu rečem? Kako naj se vedem?

Koritnik. Odklonite ga z največjo ljubeznivostjo . . . recite, da imate list že poln . . . da vam je preostalo rokopisa na kupe . . . da take stvari naročnikov ne zanimajo . . . Skratka: naj gre s svojo svobodno mislijo, kamor hoče, nas pa naj pusti poslej lepo v miru! Tako . . . jaz grem sedaj, da naročim za te ljudi tolažilna pisma (pobere svoja pisma),

ki jih glede vere umiré . . . nekaj posetov pa opravi osebno, da mi pusté za tiskarno delo. (Odhaja) O vraga, tu prihaja dr. Grča! Jaz izginem. Vi pa le politično . . . le prav politično! (Odide hitro na desno v tiskarno).

2. PRIZOR.

Kremenšek. — Dr. Grča.

Dr. Grča (naglo vstopi vidno razburjen). To ste mi napravili zopet lepega vraga! — Dober dan! Zdaj pa imate senzacij menda dovolj! (Vrže na mizo jezen svoj klobuk in palico.) A meni vsega tega ni bilo treba . . . branil sem se dovolj . . . branil z vsemi štirimi . . .

Kremenšek. Udani vaš sluga, gosp. primarij! Zdite se mi nekako razburjeni, kaj pa . . . ?

Dr. Grča. Razburjen . . . pa še kako razburjen, gromska strela! Izzvali ste celo revolucijo s svojimi članki, s katerimi pa se nikakor ne strinjam . . .

Kremenšek. Ali ne razumem ničesar, gospod . . .

Dr. Grča. Seveda ne razumete, a pisarite vendarle o vsem!

Kremenšek. Pardon! Tak ton?

Dr. Grča. Dà, dà, vaš ton . . . Vaš brutalni ton je vsega kriv . . . Vaše vehementno napadanje brez logike in brez dokazov . . . Saj sem vam vendar rekel . . . opetovano jasno rekel, da ne maram škandalov, da mi ni volja, izzivati senzacijo . . . a vi . . .

Kremenšek. Pisal sem le splošno.

Dr. Grča. Kaj pa, splošno! Vso svojo učenost ste izstresli . . . pretirali ves pogovor z menoj . . . prepisali nekaj plitkih, a neznansko surovih brošur ter končno razbobnali moje in moje familije najprivatnejšo zadevo, ki javnosti prav nič ne briga! Prav nič! In vas tudi ne, da veste, dragi gospod!

Kremenšek. Poročal sem le o tem, o čemer govori že ves teden vse mesto, — nič drugega.

Dr. Grča. Tako? Pa ste iz tega napisali kar celo serijo člankov in kopootic? — Takoj, ko sem čital prvi članek, sem vam vendar poslal vizitnico, da želim, naj se stvar zaključi in nikar ne razblinja. Nadejal sem se, da moji resno izraženi želji ugodite . . .

Kremenšek. Ali jaz vendar nisem mogel mahoma prekiniti . . . rokopis je bil gotov in postavljen . . .

Dr. Grča. Odpotoval sem med tem za pet dni na Dunaj zaradi sinovega poslednjega rigoroza in njegove promocije ter drugih privatnih zadev; ko pa sem danes vstopil v bolnišnico, sem našel popolno revolucijo . . .

Kremenšek. V bolnišnici? Revolucijo? Kdo pa — ?

Dr. Grča. Vseh dvajset usmiljenk mi je naznanilo pismo svoj štrajk; usmiljenkam se je pridružilo še deset strežnikov, troje slug in celó vratar. Vse je po konci.

Kremenšek. A zakaj vendar?

Dr. Grča. Zato, ker sem jaz brezverec, bogotaj!

Kremenšek. Ah, zato?

Dr. Grča. Izjavili so, da se ne dotaknejo nobenega posla več... da puste bolnike brez pomoči... da odpovedujejo svojo pokorščino tako dolgo, da dobé primarija, ki bo imel krščansko vero ter bo zvest sin matere cerkve.

Kremenšek. To je vendar nečuveno! Taka upornost se mora zlomiti! Posli se morajo pokoriti.

Dr. Grča. A ne bodo se pokorili, ker vedó, da so nenadomestljivi. Kje naj dobi bolnišnica takoj drugih usmiljenk, ki bi hotele meni služiti? Te usmiljenke pa niso le že dobro izvežbane in zelo spretne v svojem poslu, nego ga opravljajo pravzaprav brezplačno. Ker pa vedó, da zavod ne more dobiti in še plačevati dragih strežnic, ne odnehajo ter so se jim pridružili še moški, deloma iz istih razlogov, večinoma pa, da se zdaj za mojo ostrost in strogost maščujejo.

Kremenšek. Gotovo so vsi skupaj nahujskani in naščuvani. Našega lista redovnice vendar ne čitajo.

Dr. Grča. Mogoče, da ne... a dobro vedó, kaj je vaš list pisal, ter zdaj trdijo, da sem pisal vse tiste članke jaz. Zamau je bilo vse moje ugovarjanje... brez vere sem... tajim boga in devico Marijo... pohujšljivec sem, bogokletnik... Proč z menoj!

Kremenšek. Toda oblast mora tu vendar posredovati! To je upor uradnega osobja... tu gre za življenje in smrt tolikerih bolnikov... vsa javnost mora obsoditi tak nezaslišan pojav verske nestrpnosti!

Dr. Grč a (trpko.) Dà, dà . . . toda obsojen sem že jaz in moja obitelj!

Kremenšek. Tega ne morete trditi.

Dr. Grč a (vzame iz žepa dopis.) Evo vam dokaza!

Kremenšek. Odlok?

Dr. Grč a. Oblast je bila pač že poučena o vsem, kar se pripravlja v moji odsotnosti. Ko sem danes nemudoma poročal o štrajku, ki je izbruhnil, sem prejel neutegoma tale odgovor . . . pošiljajo me na dopust, s katerega se seveda ne povrnem več. Usmiljenk namreč ni možno nadomestiti, zdravnikov pa čaka že cela vrsta, da skoči na moje mesto. Ker pa služim kot primarij šele devet let, mi ne dajo nikake pokojnine, nego se me iznebé z odpravnino, ako me še zanjo ne ukrenejo. Tako se godi Svobodni misli.

Kremenšek. Toda vi se boste vsekakor branili . . . tega terorizma vendar ne boste mirno prenašali? Kje pa so vaši somišljeniki, da se upró takemu nasilstvu?

Dr. Grč a. Dà, kje pa so? Kje so tisti nešteti, ki pojdejo za mano? Kje je tisto vrenje in kipenje, ki bruhne z elementarno silo na dan, ko razvijem jaz prapor Svobodne misli? Par razglednic . . . par pisem . . . to je vse „bruhanje“ iz „gostih vrst našega svobodomiselnega razumništva“.

Kremenšek. Taki so pač naši ljudje. Kadar bi bilo treba pokazati pogum, se pa potuhnejo.

Dr. Grč a. Dà . . . in mislijo si: „Sam se praskaj, če te srbi! Jaz se v to ne mešam . . . kaj mi mar!“ O, saj sem vedel, da bo tako, in prav nič nisem presenečen. Poznam pač svoje mile rojake. Toda vrag vedi, jezi me, žali, dà, . . . skoraj se mi zdi, da me to celó boli . . . ne, ne, to ni boleost, — to je le stud, neizmeren stud.

Kremenšek. Čisto opravičeno. To je škandal . . . sramota za ves narod! Človek bi res malone obupal.

Dr. Grč a (bojevito). I, kaj pa še! Obupal . . . čemú neki! Nasprotno . . . to me je šele sprožilo . . . zdaj šele jim pokažem, da se ne dam kar tako ugnati in poteptati. Jaz nisem hotel boja, — a naskočili so me . . . pa se začni boj! Zdaj naj spoznajo dr. Grčo . . . in prokleta jim bo še žal, da so se ga lotili na tak način! Doslej sem bil rezerviran, obziren, takten . . . odslej pa zavijam svoje rokave preko komolcev ter udarim . . . udarim, da bo odmevalo po vsej domovini!

Kremenšek. Bravo, bravo! Tako je prav. To mi je všeč.

Dr. Grč a. Gospod urednik, od danes nadalje mi prihranite v vsaki številki prostora za dolg članek!

Kremenšek (se prestraši). O, o! Vi hočete torej . . . ?

Dr. Grč a. Če treba vam napolnim vsak dan, polovico lista! Jaz jim pokažem temeljito, z vsemi dokazi vede in znanosti, a vedno objektivno in v najdostojnejšem tonu, da sta resnica in pravica do-

cela na moji strani ter da so moji fanatični sovražniki zahrbtni spletkarji, žalostni ignorantje ali pa premeteni sleparji. Kar je dognana istina svetovne vede, naj zve zdaj še naš narod! Za mano stojé milijoni najboljših duhov Evrope! In vaš list stopi v prvo vrsto radikalno svobodomiselnih glasil. Že čez eno uro vam pošljem prvi članek, ki udari kakor bomba v nasprotno vrsto . . . Iziti pa mora seveda še danes . . .

K r e m e n š e k (z muko). Silno obžalujem, gosp. primarij, toda danes pač ne bo več možno.

D r. G r č a. Kaj, že prekasno? No, pa dobro . . . torej jutri . . . dobim vsaj še več prostora.

K r e m e n š e k (v silni zadregi). Jako mi je žal, toda tudi za jutri in za pojutrišnjem imamo list že poln . . . stavka leži namreč že pripravljenega še za ves teden, in . . . in . . . (Vidi se mu, da z odporom laže.)

D r. G r č a. Ali to vendar ni mogoče!

K r e m e n š e k. Resnica . . . pravkar me je na to opozoril gospod Koritnik . . . ves teden smo pri našali le članke z ozirom na vaš slučaj, in tako . . . prav zares . . . ni mogoče.

D r. G r č a (ga je ostro opazoval). Gospod urednik, meni se pa zdi, da se je tudi na vaši strehi zastavica obrnila!

K r e m e n š e k (bolestno). Ali nikakor ne! Lepo vas prosim, gosp. primarij! Menda vendar ne sumničite moje značajnosti?

Dr. Grč a. Ne . . . resnično . . . tega ne morem in ne morem!

Kremenšek (iznova pogumneje). No, torej! Gra diva se nam je nabralo . . . Dopisi so se nako pičili . . . sotrudniki so že nevoljni . . . samó zato moramo prekiniti to afêro . . . Sicer pa bi prav radi, in smo vam vedno . . . no, da, prav zares . . .

Dr. Grč a (je v tesnobni sumnji poslušal, potem par hipov molčal; končno s popolnim nezaupanjem.) Torej bi prišli moji članki na vrsto tako čez teden dni?

Kremenšek. Ne . . . še ne . . . to pač tako kmalu ne bo možno . . . žal, zares žal . . . , toda upoštevati je treba, gosp. primarij . . .

Dr. Grč a. Ah, vi že upoštevate? Zakaj ne rečete odkrito, da se umikate, da se bojite, da ste zastrašeni?

Kremenšek. Ali prosim, nikar se ne razburjajte! Upoštevati morate vendar, da take verske razprave večine naših naročnikov malo ali nič ne zanimajo, da so jim pretežke, neumljive! Pomislite, da spričo vladajočih razmer ne moremo preveč izzivati . . . podjetje bi moglo zato trpeti . . . gosp. Koritnik je kot obrtnik navezan žalibog na desno in levo . . . (s triumfom) in sami ste rekli, da naš list ni namenjen znanstvenim vprašanjem, (ostro) ki sploh ne spadajo v plitko površnost dnevnikov . . .

Dr. Grč a (vzame ogorčen klobuk in palico z mize.) Dà . . . razumem . . . popolnoma vas razumem. Vsaka nadaljnja beseda je odveč. V vašo čast pa si domišljam, da je govoril iz vaših ust le Koritnik, obrtnik . . . ne pa urednik Kremenšek.

Kremenšek. Povedal sem vam povsem odkrito, kar mi je bila dolžnost . . . o mojem privatnem prepričanju pa itak ne dvomite . . .

Dr. Grča. Hvala . . . dovolj vem . . . A tudi vi vedite, da se vzlic temu ne udam in da še nikakor ne obupujem. Svojih ust pa si ne dam mašiti niti od lastnih somišljenikov. Zdravi, gosp. urednik! (Burno odide.)

3. PRIZOR.

Kremenšek. — Koritnik.

Kremenšek (za dr. Grčo). Sluga sem . . . priporočam se . . . (Ko se je vrnil od vrat, do kamor je Grčo spremljal.) Ah! Kakšna kukavica, kakšna podla duša sem! (Obupan sede za mizo in zre topo predse, potem lopi z roko po papirjih.) To je ostudno, — fej, fej!

Koritnik (se oprezno pritihotapi z desne iz tiskarne. Mane si zadovoljen roke ter se smeje široko.) Hahaha! To ste napravili imenitno! Hahaha! Fino, elegantno ste ga vrgli na cesto, tega zmešanega čudaka!

Kremenšek. Meni se zdi drugače . . . bojazljivo, neznačajno, kruhoborsko! Ah, sram me je, znansko sram!

Koritnik. Ah, pojdite, pojdite! Vi ste pa menda res še vedno idealist? Smešno. In ta dr. Grča se vam smili, kâ-li?

Kremenšek. To je cel mož . . . značajnik . . . modern heroj . . . pravi junak!

Koritnik. Kaj pa še! Šemast je ... fantast ... zaletel, čeprav je tako učen! Knjige so mu zmešale pamet, da drví zdaj v pogubo kakor blaznik. Naj bi mislil rajši realno ... na svoj kruh ... na svojo famijlo ... ne pa da uganja take komedije. Za božjo voljo, kam pa pridemo, če ne postavimo takih pregorečih prerokov na led!

Kremenšek (piše, nevoljno godrnja.) Dà, dà, dà ... a zdaj je že čas, da se začne delo, sicer danes ne izide list. Rokopisa ni nobenega!

Koritnik. No, štrajk usmiljenk je zelo zanimiva novica, ostalo pa za danes makar izstrižete iz drugih časopisov. Da smo se le odkrižali dr. Grče! Zdaj pa krenimo z vozom na široko cesto, toda politično, — le prav politično! (Zagleda okrajnega komisarja Golobčka in župnika Gregorja.) O, kolika čast! Vaš najudanejši sluga, gospod komisar! Klanjam se, čestiti!

4. PRIZOR.

Prejšnja. — Golobček. — Župnik.

Golobček (spočetka jako uradno, vzvišeno mogočno, v polni zavesti, da zastopa ugled in moč državne oblasti.) Dober dan!

Kremenšek (vstane izza mize pol v zadregi, pol v nevolji ter se nemo klanja; izbegavajoč poglede komisarjeve se bavi s svojimi papirji).

Župnik (ostane spočetka v ozadju ter s hladnim licem posluša, ne da bi se ozrl na Kremenška. Vidi se mu,

da je le z največjim premagovanjem samega sebe prestopil prag uredništva, kjer se počuti skrajno neprijetno).

Koritnik (v lakajski razburjenosti se ponižno smehlja, dobrikavo klanja ter se vede kakor preuslužen komí).

Golobček. Čisto uradno sem prišel, gospod, — pošilja me gospod okrajni glavar po navodilih c. kr. deželne vlade, ki ima seveda svoje instrukcije od visokega c. kr. ministrstva.

Koritnik (plah, a vedno smehljajoč se). O, prosim . . . blagovolite sesti!

Golobček (ignoruje Koritnikovo vabilo). Bil sem pravkar v naši bolnišnici, kjer se je žalibog gospod dr. Grča povsem onemogočil.

Koritnik. Žalostno, res, žalostno.

Golobček. Posredovanju prečastitega gospoda župnika se je zahvaliti, da sem v bolnišnici dosegel zopet red in mir . . . seveda z izločitvijo nadaljnjega delovanja gospoda primarija. Na poziv prečastitega opravlja zdaj vse bolniško osobje v blagor nesrečnih bolnikov zopet svoje posle.

Koritnik. To je lepo . . . to je res lepo.

Golobček. Gospod primarij pojde začasno na dopust . . . gledé nadaljnjih odredob pa prepušča okrajno glavarstvo odločitev pristojni oblasti.

Koritnik. Seveda . . . seveda . . . i. kaj pa!

Golobček. Priznati treba, da postopa vlada v slučaju dr. Grče skrajnje liberalno . . .

Župnik. Preveč . . . mnogo preveč!

Golobček. Nò, dà . . . priznati moramo . . . zelo tolerantno postopa. Jasno ji je bilo, da mora prenapeta struna sama počiti, a počakala je, da so razmere dozorele ter se je pojavil odpor iz krogov, ki niso z vlado v nikaki dotiki. Šele nato je posegla vmes, tako da se vladi ne more (s pogledom na Kremenška) od nikogar očitati, da bi bila vplivala.

Župnik. Žalibog! A dolžnost državne oblasti bi bila, da ščiti cerkev, ki ji je najtrdnjša opora . . .

Golobček (ga naglo prekine.) Taktično je bilo modreje, da se vlada do danes ni vtikala v zadevo. Zdaj izvršuje svojo dolžnost tem lažje.

Koritnik. Gotovo . . . to je jasno. To se splošno priznava.

Golobček. Torej morate tudi priznati, gospod Koritnik, ki ste lastnik, izdajatelj in glavni urednik lista „Naročna vest“, da se je vlada vedla tudi napram vam do skrajnosti liberalno . . .

Koritnik. O, rad priznavam . . . resnica je . . .

Golobček (nadaljuje z zvišenim glasom.) . . . ko vam ni zaplenila lista niti enkrat! Kaj takega . . .

Župnik (ogorčen.) . . . bi ne bilo možno v vsej državi . . . dà . . . A to je obžalovanja vredno!

Golobček. Zato pa sem prišel, da vas opozorim . . . prosim, izrečno naglašam! . . . da opozorim na ostre določbe tiskovnega zakona, (stopnjuje glas) na javno vznemirjenje in na možne posledice naraščajočega gibanja v razburjenem ljudstvu . . .

Župnik (resno.) Našem vernem, cerkvi zvestem krščanskem ljudstvu!

Golobček. Vlada se vzdržuje torej vsakršnega vplivanja ali celó terorizovanja ter edinole opozarja na eventualitete; prepušča pa vam liberalno tudi nadalje vso svobodo.

Koritnik (se premeteno smehlja.) Ah, hvala lepa . . . Ali, vidite, gosp. komisar, jaz sem že sam vse ukrenil tako, kakor želi gospod okrajni glavar.

Župnik. Radoveden sem . . .

Golobček. Tako? Torej bom mogel že poročati . . .

Koritnik (ponosno.) Kot šef-urednik lista, ki ga sam zalagam ter plačujem zanj vse osebe iz svojega žepa, sem odredil, da se vsi protiverski in proticerkveni članki poslej enkrat za vselej pomečejo v koš.

Župnik. To je zelo pametno!

Golobček. Dobro, to je glavna stvar.

Koritnik (sladko.) Gospod urednik pa je bil že toli prijazen, da je za današnjo številko pripravil izjavo, ki nikogar ne kompromituje, a zadovolji gotovo c. kr. vlado in cerkveno oblast.

Župnik. No, bogu hvala!

Golobček. Ali morem zvedeti to izjavo že sedaj?

Koritnik. Zakaj pa ne? Čitajte, gosp. urednik!

Kremenšek (čita.) „Narodna vest“ je objavila minole dni vrsto člankov, v katerih so se raz-

lagala načela modernega svobodomiselstva gledé boga, posmrtnosti in raznih cerkvenih inštitucij. Kot napreden list nam je dolžnost, da seznanjamo častite čitatelje z vsemi duševnimi strujami v človeštvu. Seveda pa s tem nismo povedali morda načel lista in založništva. Nam je — kakor znano — vsako versko prepričanje sveto, zato tudi nikdar ne napadamo verskih resnic in cerkvenih naredeb, zakaj vera je vsakomur privatna zadeva, ki jo rešpektujemo. Iz tega je čestitim naročnikom jasno, da se z vsebino omenjenih člankov, ki podajajo razloge, iz katerih je tukajšnja familija izstopila iz naše vere in cerkve, v celoti ne identificujemo.

Župnik (vzradoščen pristopi h Kremenški.) Bravo, bravo, gosp. urednik! Sicer se ne morem strinjati in zadovoljiti z vsako besedo v tej izjavi, a hvaležen sem vam zanjo od srca. (Koritniku). Hvala vam, vi ste poštenjak.

Koritnik. Vedno in povsod, prečastiti!

Golobček. Tako je torej tudi s te strani afêra docela urejena. (Gre k mizi in sede. Njegovo vedenje se je docela izpremenilo; postal je živahen in ljubezniv ter hitro sleče birokrata). Zdaj pa že lahko sedemo. Takele komisije so salamensko zoprni posel.

Župnik (sede.) Še nikdar nisem bil tako nesrečen, kakor pretekle dni . . . a današnji dan mi je zadoščenje za vse. Gosp. Koritnik, resnično, veseli me, da se nisem motil v vas . . .

Koritnik (smehljaje.) I, kaj pa še! Mi grozni liberalci smo končno vendarle najboljše ovčice, kaj

ne? Hahaha! (Prisede in ponuja iz svojega tobolca cigare in cigarete). Ali izvolite, gosp. komisar?

Golobček. Po uradnem trudu se mi prileže . . . hvala lepa! (Vzame cigareto. Kremenšek mu jo prižge). Hvala!

Koritnik. Vi prečastiti, pa ne pušite? (Ponudi Kremenšku, ki si prižge cigareto).

Župnik. Ne, hvala . . . Gotovo ste se čudili, ko ste me videli vstopiti?

Koritnik. Nikakor ne. Zakaj li? Mi naprednjaki smo gotovo mnogo boljši ljudje, kakor o nas govoré in pišejo, — kaj ne, gosp. urednik?

Kremenšek. Gotovo . . . osobno nimamo ničesar proti dobri duhovščini, in zlasti proti gospodu župniku nisem še nikdar pomočil peresa. (Gre iskat in prinese pepelnik).

Župnik. Vidite, to je pa resnica! In zato še nisem obupal nad vami. Gospod Koritnik ima celó prav vzorno krščansko ženo . . .

Koritnik (ves srečen.) Kaj ne? Moja žena je resnično dobra katoličanka.

Župnik. Dà . . . prav pridno zahaja v cerkev, opravlja točno svoje verske dolžnosti, daruje za cerkvene namene . . .

Koritnik. O, to ji je posebno veselje!

Župnik (laskajoče.) Dà, Čast ji! In vaši otroci so v šoli pri verouku vsem v najlepši vzgled. Tako dobrovzgojenih otrok je v resnici malo v našem mestu.

Koritnik. Na . . . to pa povem svoji ženi! Na vzgojo svojih otrok je prav posebno ponosna.

Župnik. Čisto opravičeno . . . le povejte ji! In še to ji recite, da sem le zaradi nje prestopil prag te sobe.

Kremenšek	} Jako odkritosrčno!
Koritnik (obenem)	
	} O, o, gosp. župnik!

Golobček. Kar od srca! Nič se ne ženirajte!

Župnik. Zapisano je: „Če kdo zametuje vero, ki jo oznanjaš, obriši še prah tiste hiše s svojih čevljev v znamenje svojega srda!“

Koritnik. Ali zdaj vam je vendar jasno, da sem pri vsem tem čisto nedolžen!

Župnik. Nedolžni niste, a ker obžalujete, vam je odpuščeno.

Koritnik. Pa le zaradi moje žene, kaj ne?

Golobček. E, skoro bi bil pozabil: gosp. glavar vas prosi, da pridite čim preje v njegov urad zaradi različnih novih tiskovin, ki jih moramo naročiti.

Koritnik. Prosim, prosim. A kdaj? No, o tem se domeniva z gosp. glavarjem popoldne v kavarni pri taroku. (Vstopivšemu prof. Hlepuhu). Glejte, še nov gost! Dober dan, gosp. profesor! (Vstane in mu gre naproti).

5. PRIZOR.

Prejšnji. — Prof. Hlep uh.

Hlep uh (vstopi razburjen.) Klanjam se, — sluga sem! No, to je dobro, da vas najdem tukaj, gospod župnik, — povsod sem vas že iskal.

Župnik. A tukaj me pač niste pričakovali, kaj ne?

Hlep uh. Res ne, a povedal mi je gosp. svetnik Tribuč. Videl je skozi svoje okno, da ste šli z gosp. komisarjem semkaj. (Komisarju) Sluga sem.

Golobček. Zdravi, gospod profesor!

Koritnik. Izvolite sesti, gosp. profesor. (Ponudi mu smotko).

Hlep uh (sede). Hvala! (Župniku.) A to se mora prenehati, prečestiti! Kako je vendar mogoče, da me mečete v isti lonec z gosp. primarijem?

Golobček. Kako to?

Kremenšek. Čujmo, čujmo!

Župnik. Jaz da vas mečem v isti lonec? Gospod profesor, ne razumem vas.

Hlep uh. Ali ti članki v »Ljudskem glasu« so vendar vaši!

Kremenšek. Seveda . . . to ve vsakdo!

Župnik. Nikakor ne . . . pisal jih nisem jaz. Nikakor . . . jaz ne.

Hlep uh. A vi ste jih vsekakor inspirirali . . . dali ste zanje podatke!

Kremenšek. Le vi poznate natančno razmere v hiši dr. Grče!

Župnik. Kdo more to zatrjevati? Jaz nisem žurnalist in kar imam povedati, povem brez strahu z lece. „Ljudski glas“ ima mnogo dopisnikov, in prav sečaj stoji naše mesto seveda v središču javnega zanimanja.

Hlepuh. Ali ste čitali včerajšnjo številko? Tu se vendar s prstom kaže name! A kako krivično in zlobno!

Župnik. Vašega imena nisem čital v »Glasu«, a če se čutite sami prizadetega . . .

Golobček. Da, v boju zadevajo krogle tudi nedolžne žrtve!

Hlepuh. A kako sem prišel jaz do tega? V članku se govori čisto jasno o filozofu filologu, ki je intimen prijatelj dr. Grče ter se strinja z njegovimi brezverskimi načeli, dasi mu je zaupana krščanska mladina. To morem biti le jaz!

Župnik (nezaupno). Če mislite . . . Sicer pa morete poslati „Glasu“ popravek ali pa izjavo, ako vas ženira, oziroma ako se vam dela krivica.

Kremenšek. Vsekakor mora tudi „Ljudski glas“ takoj prenehati s svojimi replikami na naše članke. (Vstane in gre k pisalni mizi.)

Hlepuh. Ta prikriti napad na mojo osebo ima čisto prozoren namen, gospod župnik.

Župnik. Še danes brzojavno naprosim uredništvo, da takoj prekine z napadi in tudi z vsemi

namigovanji . . . „Narodna vest“ prinese namreč že nocoj izjavo, s katero se vsa afêra potlači.

Kremenšek (odide z „izjavo“ v tiskarno.)

Hlepuh (nervozen, ker ga župnik noče razumeti). Meni hočejo škodovati pri kompetenci za ravnateljsko mesto; zato me sumničijo brezverstva ter me kompromitujejo z dr. Grčo. Uničiti izkušajo mojo karijero! Vsi moji kolegi se mi zdaj posmehujejo ter me dražijo, a vendar sem z dr. Grčo prekinil že davno vsako občevanje.

Župnik. Ali res?

Hlepuh. I, seveda! Od tistega dne, ko sem zvedel, kaj namerava storiti, nisem več prestopil praga njegove hiše. To more potrditi tudi urednik Kremenšek.

Koritnik. Dà, poslednjič sta bila skupaj pri dr. Grči . . . odtistihmal pa nikdar več. Kdo pa bo hodil tja!

Župnik. No, to me veseli, gosp. profesor. Splošno se je govorilo, da ste javno hvalili dr. Grčo in odobravalι njegovo postopanje.

Golobček. Dà, to se je govorilo.

Hlepuh. To je nesramna laž! Jaz sem se čudaku Grči vedno le smejal ter delal nanj čisto prozorne dovtype. Hvalil sem ga vsekdar kot izbornega zdravnika in dobrega človeka, — toda njegov demonstrativni čin sem povsod energično obsojal.

Župnik. Pisano je: „Če je v nevarnosti versko mišljenje in čustvovanje naše mladine in našega

ljudstva, potem izgini obzir na vsakega posameznika in na vse skupaj!"

Hlep uh. O mojem verskem prepričanju ne more imeti nobenega dvoma nihče, kdor me pozna. Mojo izjavo . . . mojo moško izjavo ste čuli in zdaj prav nič ne dvomim, da na primernem mestu poskrbite tudi vi, prečestiti, da se mi ne bo nadalje delala krivica.

Župnik. Prav rad, prav rad, gosp. profesor. Cerkev in šola si ostaneta zvesta podpiratelja. (Mu daje roko).

Hlep uh (mu vzradoščen seže v roko ter jo krepko stresa). Hvala vam, prečestiti. Veseli me, da je priča gosp. komisar, ki ljubeznivo obvesti o tem tudi gosp. glavarja, kaj ne?

Golobček. Dà, dà . . . moje poročilo bo prav zanimivo. (Vstane.) Zdaj pa hitim v urad . . . zakasnil sem se . . . (Daje roko župniku, profesorju in Koritniku.) Klanjam se, gospod župnik! . . . Sluga, gospod profesor! Veselilo me je, gosp. Koritnik! (Klanjaje se, odide.)

Župnik (vstane in stiska Golobčku roko.) Zbogom! Priporočite me gospodu glavarju! (Spremlja Golobčka do vrat.)

Hlep uh (vstane). Sluga ponižen! Klanjam se.

Koritnik (vstane). Jako me je veselilo, gospod komisar . . . (Spremljajo komisarja k vratom ter se klanjajo.)

6. PRIZOR.

Koritnik. — Prof. Hlepuh. — Župnik.

Župnik. Izvrsten uradnik! Takten, fin, diskretno energičen!

Hlepuh. O, ta napravi še lepo karijero!

Koritnik. Prav simpatičen človek! (Zapira vrata za Golobčkom.) Njegov nastop kar imponuje.

Župnik. A zdaj se poslavljam tudi jaz. Danes sem prvič prestopil prag političnega uredništva . . .

Hlepuh. Gospod župnik se sploh s politiko ne bavite.

Župnik. Nikakor ne . . . nikdar . . . iz principa . . .

Hlepuh. Dà, in prav to je, kar vam pridobiva čestilce in prijatelje v vseh meščanskih slojih.

Koritnik. To je pa resnica. Vse vas spoštuje in ceni, prečestiti.

Župnik (sam s seboj zadovoljen.) Tak sem in tak pač ostanem. Toda v verskih vprašanjih sem neizprosno na svojem mestu. Tu ne poznam nobenega usmiljenja, nikakega pardona . . . Zbogom, gospoda! (Daje roko profesorju Hlepuhu.) Vaša izjava me je resnično pomirila.

Hlepuh (s hinavskim odporom.) Boli me le, da ste sploh kdaj dvomili o meni!

Župnik (Koritniku). Tudi midva sva zopet prijatelja. (Mu daje roko) A pazite na svojega urednika!

Koritnik (se plaho ozre na vrata v tiskarno, potem z bahavo zaupnostjo, tiho.) Brez skrbi, prečestiti! Prej sem mu jo zagodel energično! Kratkomalo sem mu prepovedal, da bi sprejel le še piko od dr. Grče. Dejal sem mu: Ali me ubogajte, ali pa si poiščem družega urednika!

Župnik. Dobro ste to naredili. Takihle pisarjev dobite, kolikor hočete. (Daje roko Koritniku.) Zbogom! Priporočam se vaši milostivi! Sporočite ji moj pozdrav! (Odhaja.)

7: PRIZOR.

Prejšnji. — Tribuč. — Kremenšek.

Koritnik. Hvala lepa, prečestiti!

Tribuč (star mož, vstopi naglo.) O, dober dan! Pa dolgo traja vaša konferenca.

Župnik. Pravkar odhajam. Vse je zopet v redu, gospod svetnik. (Mu daje roko.)

Tribuč. Kakor slišim, je nesrečni Grča že popolnoma osamljen.

Hlepuh. Popolnoma. Vse ga je zapustilo, in nihče ne gre več k njemu. (Mu daje roko.)

Župnik. In tudi „Narodna vest“ mu je poslej zaprta.

Koritnik. Zlorabil jo je že preveč ter mi delal veliko škodo.

Tribuč. Sam sebe je upropastil. Siromak! Zdaj je brez službe, brez prijateljev, brez pacientov.

Koritnik. Kako? Brez pacientov?

Tribuč. Čul sem, da že par dni ne pride živa duša k njemu. Kakor blisk se je razširila vest o njegovem izstopu po mestu in okolici. Vse se zdaj izogiblje njegove hiše.

Župnik. I, kaj pa!

Kremenšek (vstopi z desne). Sluga, gosp. svetnik! (Hiti k pisalni mizi, kjer zbere nekaj rokopisov in pregleduje liste, v katerih s svinčnikom označuje notice, da se ponatisnejo.)

Tribuč. (Kremenšku.) Dober dan! (Ostalim.) Ali čujte, gospodje, meni se zdi, da dr. Grča ne more biti pri zdravi pameti! Že več tednov je hodil okoli tako čudno zamišljen, tako melanholičen, kakor brez glave, in sploh . . .

Hlepuh. Jaz nisem opazil nič posebnega.

Župnik. Tudi jaz ne.

Tribuč. Ker ga niste opazovali. A meni se je zdel že dalje časa čisto drugačen, kakor je bil: molčeč, zaprt, mračen. Tudi moja soproga je dejala, da se ji ne zdi popolnoma zdrav. Mož je preveč delal: po dnevi tisoč skrbi in poslov čez glavo, — po noči pa se je zakopal med knjige, brošure in časopise. To ga je dalo, verjemite!

Koritnik. Glejte, glejte! Prav to sem dejal malo poprej tudi gosp. uredniku.

Kremenšek. Kaj pa? Nisem slišal.

Tribuč. Da je gospod dr. Grča zadnje čase sila čuden . . . nervozen . . . živčno bolan . . . sumljivo melanholičen . . .

Kremenšek (strupeno). Tako? Kaj ga mislite proglasiti celó za blaznika?

Župnik. Vse mogoče . . . vse mogoče.

Koritnik. Zdrav, pameten človek v njegovih letih vendar ne pojde ugonabljat lastne eksistence.

Kremenšek. Potemtakem je blazna vsa familija gospoda primarija: on, gospa in sin? Ah, kaj pa še!

Tribuč (pristopi h Kremenšku, mu skrivaj pomežikuje ter ga pomembno s prstom dreza v bok.) Nikari, dragi moj . . . to niso nikaki protidokazi. Veste, sodna praksa pozna mnogo slučajev, ko je stala vsa familija pod nesrečonosno sugestijo duševnega bolnika.

Kremenšek. Ne, ne . . . tu ni sugestije in tu ni bolnika . . . (Opazi namigavanja Tribučeva) . . . Ali . . . dà, seveda . . . nisem strokovnjak . . . človek se more zmotiti . . . (Odide v tiskarno).

Tribuč. To je, to je: nestrokovnjak se lahko moti . . . zato pa je potreba, da opazuje dr. Grčo psihijater, in šele na temelju strokovne izjave bo možno, dr. Grčo ali obsoditi ali pa oprostiti.

Župnik. Oprostiti?! Tega pač ne bo možno.

Hlepuh. Dejstva so neizbrisna!

Tribuč. Toda vsa dejstva je možno razložiti, utemeljiti, deloma popraviti in ublažiti. Pomislite le, gospodje, da je skoraj gotovo, da je sedaj duševno razpoloženje dr. Grče le hipno . . . mimogredoče . . . le posledica utrujenih živcev . . . produkt boleznega stanja! Ako se to pokaže, potem se položaj izpremeni bistveno, in dr. Grči se da še vedno pomagati!

Župnik. A njegova soproga in njegov sin?

Hlepuh. Juristi najdejo tudi zanju rešitev, kaj ne?

Koritnik. To bi bilo tudi najbolje. Izvrstni ljudje so in škoda jih je.

8. PRIZOR.

Prejšnji. — Janko. — Kremenšek.

Janko (vstopi razburjen.) Dober dan! (Osupne, ko zagleda župnika.) O, gospod . . . (Koritniku) želim govoriti le z vami, gosp. Koritnik, a vidim, da ste zadržani. Oglasim se torej kasneje. (Hoče oditi).

Župnik. Zaradi mene ne odhajajte, mladi gospod!

Janko. Kdo vam daje pravico, ogovarjati me na tak način? Za vaše predpotopno duševno obzorje sem že davno dorasel in zelo se čudim, kako je možno, da vas vidim tukaj, kjer zastopnikom krivice in maščevalnosti ni mesta.

Hlepuh (se umika plašen k vratom.) Ali . . . ali!

Koritnik (proseče.) Gospod Grča, prosim vas, brzdata se!

Janko. Čemu? Zakaj? „Krščanstvo je vera ljubezni in odpuščanja,“ tako pridigajo na prižnicah, a v istini? To je vera nasilstva, terorizma, pobijanja!

Župnik (se vzpne v bojevit razdraženosti.) Krščanstvo je vera ljubezni . . . dà, vera odpuščanja, — toda krščanstvo je obenem tudi vera odločnosti, vera

sovraštva do vsega slabega, vera neizprososti, kadar gre za najvišje krščanske vzore! Zapomnite si to, mladi gospod, in če hočete, se po tem ravnajte! Zbogom, gospoda! (Pokloni se Tribuču in Koritniku ter naglo ponosno odide).

Hlep uh. Zdravi! Zdravi! (Se v zadregi zmuzne za župnikom.)

Koritnik. Klanjam se! (Spremlja župnika do vrat). Ne zamerite!

Janko. Izvrstno! Zdaj ste pa tudi čuli etična načela tega plemenitega krščanstva. Modernega krščanstva! Haha! Maščevalnost, sovraštvo, neizprosost! Nedostaje mu le še inkvizicije! Fej takim načelom!

Tribuč. Ali, Janko, umiri se vendar! Tak ton proti staremu možu . . .

Janko. Kaj me briga starost! Med mladimi in starimi sovražniki ne delam nikakega razločka!

Koritnik. Moj gost je bil in v moji hiši!

Janko. Pardon, a moj gost ni bil in moja navada je, da povsod in vselej in vsakomur povem lice v lice svoje mnenje! Zato pa se moram na ves glas čuditi, da najdem vaju v taki družbi.

Koritnik. Prišel je le slučajno.

Tribuč. Verjemi, hotel sem le doseči, kar bo tvojemu očetu in tebi samo v korist. Izkušam vso afero potlačiti.

Janko. Torej ste nekak mešetar? Kdo vas je pa pooblastil za ta posel?

Kremenšek (vstopi in obstane presenečen ob vratih.)

Tribuč. Mislim, naše prijateljstvo . . .

Janko. Vaše prijateljstvo se je pokazalo v blesteči luči, ko ste meni pokazali vrata ter ste očetu obrnili hrbet!

Tribuč (hoče ugovarjati, a Janko mu ne da govoriti.) Le pogojno . . .!

Janko. Značajan mož v svojih načelih ne daje koncesij in od kompromisov se redi le koristolovstvo! Mi, moj papá, moja mamá in jaz koncesij ne dajemo in kompromise odklanjamo! Nas ni kupiti za nobeno ceno: niti za kruh, niti za ljubezen!

Tribuč. Ali Zdenka joka, — ne da mi miru . . . zato sem mislil . . .

Janko. Zdenka ve, kaj ima storiti! Čemu joka? Ako bi ji bili dali boljšo vzgojo, bi danes ne jokala, nego ravnala brez vas! — Gospod Koritnik, moj papá me pošilja k vam, da vas vprašam: ali hočete natisniti njegovo brošuro, ki bo obsegala vsaj osem tiskanih pol, da odgovorí temeljito na vse napade in krivice zadnjih dnij?

Koritnik. Ni mogoče . . . ne morem . . . ne smem . . .

Janko. Vi nočete — vi nočete!?

Koritnik. Ne, ne smem . . . rad bi, a ne smem . . .

Janko (Kremenšku). Gospod urednik, zdaj vas razumem in zdaj se mi šele smilite! Suženj ste . . . nemo orodje v roki takihle ljudij, ki ste jim prodali

svojega duha, voljo in srcé . . . Vi siromak, ki morate služiti človeku, ki ni le brez načel, nego tudi brez ponosa in brez moškega poguma! Ah, gorje napredni ideji . . . gorje svobodni misli, ki ji morejo zadrgniti vrv okoli vratu taki ljudje! Gorje narodu, ki ima take politične in kulturne voditelje! Jaz jih odklanjam in jim obračam hrbet . . . A vi? Gospod Kremenšek! Pojdite še vi za mano, ako ste mož, ako ste boljši, kakor ti žalostni komedijantje! (Naglo odide.)

9. PRIZOR.

Koritnik. — Tribuč. — Kremenšek.

Kremenšek (je stal ves čas pobit, poln sramú ob vratih in se ni ganil. Ko je Janko odhitel, se zgane, prime za glavo ter steče po svoj klobuk.) Janko . . . gospod Janko . . . jaz grem . . . za vami . . . z vami! Dovolj je bilo duševnega suženjstva, (Odhiti za Jankom.)

Koritnik (kliče za njim. Teče do vrat.) Ali gospod Kremenšek . . . gospod urednik! Za božjo voljo! (Se vrne uničen.)

Tribuč. Ostala sva sama . . . „Narodna vest“ je umrla. (Sede in kima potrč predse.)

(Zastor pade.)

Tretje dejanje.

Salon pri dr. Grči. Glavni vhod zadaj. Medtem je umrla mati gospe; gospa je v čisto črni obleki, dr. Grča in Janko nosita črno zavrtnico. — Popoldne.

1. PRIZOR.

Dr. Grča in gospa Berta.

Dr. Grča. Izborna! Imenitno! Hahaha! To so napravili res kolosalno! Hahaha! Proglasiti so me hoteli za norca! Zdaj so menda že dosegli rekord.

Gospa. In ti se k vsemu temu še smeješ?

Dr. Grča. Ali, ljubica, seveda . . . jaz se le smejem. A smejati se moraš tudi ti! Le smej se, krohotaj se in pleši . . . pleši! (Jo zavrti parkrat okoli sebe). Ti-tatra . . . ti-tatra . . . Ti-tatra-tam! Juh! Ti-tatra-titra-tam! (Poje in pleše).

Gospa (se smeje in pleše). Čudim se ti . . . a vesela sem te . . . Ivan, ponosna sem nate. (Izviije se mu rahlo).

Dr. Grča. Beži, beži! Ponosna? Zakaj neki? Kaj me nisi poznala doslej? Odpri rajši vsa okna na stežaj, pa zaigraj, zaigraj na klavir in zapoj, jaz pa bom plesal . . . plesal, nalašč, da naju vidijo in slišijo vsi, ki so nas hoteli bridko razžalostiti ter nam ubiti ves pogum!

Gospa. Pa ga nam niso mogli.

Dr. Grča. Pa ga nam tudi ne bodo nikdar, dokler sva midva za njih naklepe nedosežna in za njih puščice neranljiva! (Objame gospo okoli pasu). Dosegli so le to, da se imava še rajša in da ni danes nad nama sile, ki bi mogla naju razdružiti. Duša! Še nikdar te nisem ljubil tako, kakor v teh dneh in nikdar nisem znal toli ceniti tvoje ljubezni, kakor v tej dobi, ko smo bili tako osamljeni.

Gospa (sede). Ah, bili so vendarle strašni dnevi, Ivan.

Dr. Grča (prisede tesno k nji). A danes se jim smejeva.

Gospa. Toda morda še ni vseh spletek in naskokov konec. Kdo ve, kaj še snujejo proti nam.

Dr. Grča. Le dalje, le dalje! Premagamo jih vse.

Gospa. Najprej ti brezobrazni napadi po časopisih! Vse so privlekli na dan . . . o, zatisniti si moram nos!

Dr. Grča. Še moje študentovske ljubice in študentovske, že davno plačane dolgove so razgrnili pred ogorčeno javnostjo.

Gospa. In kako so te sumničili, dolžili, lagali, pretiravali!

Dr. Grča. Trdili so celo, da te pretebam . . . ljubica, srček, tebe naj bi jaz tepel! — Tebe, ki te ne sme užaliti niti moja senca! (Ji poljubi roko). Vidiš, ta podla laž me je res malo zapekla.

Gospa (ga gladi po laseh). Ah, midva edina veva, kako nizkotna je bila ta laž! Nikdar še se nisva

resno sporekla, nikdar se nisva žalila . . . vedno sva živela v idealni harmoniji! In tako ostane, Ivan, kaj ne? (Pritisne svoje lice k njegovemu).

Dr. Grča. Ti še vprašuješ? — Žena, zvarili so naju v tisočerihi ognjih in s tisočerimi kladvi. Sami smo zdaj, zato pa čisto svoji, neodvisni, silni, nepremagljivi. Zadnja vez, ki naju je vezala na to mesto, je tudi odpadla . . . zdaj nam je odprt širni svet . . . svoboda . . . neodvisnost . . .!

Gospa. Mama je umrla brez slutnje, kaj vse počnó proti nam. Ah, težko sem se včasih premagala, da nisem . . .

Dr. Grča. Zajokala? Ti — ?!

Gospa. Ne, ne, — tvoja žena ne joka zaradi podlosti in infamij zaslepljenec. Toda težko mi je bilo često, da nisem izbruhnila iz svojega srca ob mamini postelji vsega svojega zaničevanja in studa.

Dr. Grča. Čemu? Sebi bi ne olajšala, a mami bi zastrupila zadnje dneve. Odšla je od nas s svojimi neužaljenimi ideali . . . tiho, blaženo je zadremala ter se ni zbudila več. In s tem smo opravili svojo človeško dolžnost . . . poslej nam ni treba prikrivati ničesar več.

2. PRIZOR.

Prejšnja. — Janko (priteče).

Janko. Papa, mama . . . zopet nekaj novega!
Gospa (vstane). Kaj pa že zopet?

Janko. Vzeli so mi štipendijo! Evo, tu, čitaj!
(Mu da list).

Dr. Grča (vzame list in čita.) Štipendijo? Zakaj pa? O, o . . . ! (Vstane.) Vedno lepše.

Gospa. Kaj si zakrivil?

Janko. Ogromen zločin . . . strašen greh!

Dr. Grča (čita.) . . . „katholische Akademiker katholischer Eltern“ . . . Ah, krasno! . . . „Stiftungskardinalbedingung“ . . .

Janko (materi). Ker nisem več katoliški akademik katoliških staršev, so mi zaprli durice pred nosom. To je sad infamne denunciacije! (Odlaga klobuk in palico.)

Gospa. Ki se jim je zopet obnesla! Taka neverjetna brezsrčnost!

Dr. Grča. O, čisto pravilno je tako . . . Pravica je na njihovi strani . . . Ti bi niti ne smel več vzeti te ustanove.

Janko. Saj bi je tudi ne vzel! Seveda ne! Toda to je čisto zavratna maščevalnost.

Gospa. Bodi jim! Tudi brez te ustanove dosežeš svoj cilj. Toliko pa že še premoremo, da ti zloživa potrebne takse. Ali pa veš, da nam je gospodar pravkar odpovedal stanovanje?

Janko. Ni mogoče! Torej smo vrženi na cesto!

Dr. Grča. Vse je mogoče . . . Zdaj le pričakujem, da nam zapró še prodajalnico in gostilno. Potem bomo brez jedí in pijače. Hahaha!

Gospa. Vsi posli so nas že ostavili . . . brez dek-le in brez kuharice smo. Kmalu bomo živeli kakor Robinson!

Janko. Le solnce, zrak in vodo so nam še pustili . . . to je krasno, prekrasno. Zares, idealne razmere!

3. PRIZOR.

Prejšnji. — Kremenšek.

Kremenšek. Klanjam se!

Dr. Grč a (razveseljen mu hiti naproti.) O, gospod urednik, dobrodošli! Vi ste torej vendarle naši. (Mu daje roko).

Kremenšek (stisne Grči roko krepko.) Dà . . . ves in za vedno . . . Milostiva! (Ji poljubi roko).

Gospa. Čula sem . . . to je bilo lepo!

Janko (mu daje obe roki.) To je bilo moško . . . značajno, dragi gospod Kremenšek.

Kremenšek. Po slovo prihajam . . .

Gospa (ponudi Kremenšku z gesto sedež.) Vi odhajate, gosp. urednik? (Prisede.)

Kremenšek. Dà, v svododo, milostiva.

Dr. Grč a. Torej nepreklicno? (Prisede.) Koritnik se je trudil zelo, da vas pomiri, sem čul.

Kremenšek (sede). Zaman. Prosim, ne govorimo o minolosti, zakaj sram me je, kadar se spominjam, kako mi je bil zaslužnjil duha in srcé.

Janko (je prisedel.) Mi vsi smo bili sužnji tradicij, predsodkov in razmer.

Dr. Grča. A imeli smo pogum, da smo to suženjstvo vsaj zase zlomili. Danes smo svobodni z lastno voljo, z lastnimi žrtvami! (Ženi.) Ko smo govorili prvič o svobodi duha in vesti, smo pili vino, ljubica. Danes trčimo nad dobljeno zmago!

Gospa (odide in se vrne s steklenico vina in s čašami.)

Kremenšek. Takrat sem bil še žurnalist, ki se navdušuje le nad senzacijo novice, ne da bi se vanjo sam potopil kot v resnico. Saj je gotovo, da sem stal že takrat vsaj z eno nogo na vaši strani.

Dr. Grča. O koliko je takih, kakoršni ste bili vi! Z razumom so že docela moji, a v srcu jim še nedostaje poguma . . . nedoslednim polovičarjem.

Janko. Toda še marsikdo pojde za vami, gospod urednik.

Dr. Grča. Ne bo jih mnogo, a ti bodo najboljši. In kmalu jih bode več in več in končno nas bo ogromna vojska. Tako je bilo še z vsako veliko, zdravo in krepko idejo . . . tako bode tudi z idejo Svobodne misli.

Kremenšek. V tisočernih srcih tli in peče, a si ne upa še na dan! Poslej bo drugače. Tem malo-dušnežem je treba dati pouka, vzgledov, odvažnosti k dejanju. In to bo poslej moj poklic, gosp. doktor.

Janko. Zdaj sem vas vesel, gosp. urednik! . . . Poslej pa bova delala skupno. Naš klic je vzdramil mnogo spečih. Od vseh vetrov dobivam pisma, po-

zdrave, brzojave, ki mi dokazujejo, da nismo tako osamljeni, kakor mislijo tukajšnji ljudje.

K r e m e n š e k. Dà, dà! Tudi jaz prejemam dan na dan več dokazov, da se kotali skala, ki ste jo sprožili vi, gospod doktor, z nevdržno silo z gore navzdol!

D r. G r č a. Nikari preoptimistno! Vidva sta mlada in še vroča, — jaz sodim že hladneje. Danes živimo v dobi velike duševne krize, ki objema ves svet. Izid te krize je jasen. A seveda, v ta narod danes še nimam zaupanja . . . preveč je zaslužnjen, predaleč je še od svetovne kulture, preokorel je v svojih tradicijah. Toda tudi naš narod ni obzidan s kitajskim zidom, in svobodni duševni razvoj naše mladine je le vprašanje časa. (Dvigne čašo.) Na bodoči svobodomiselni zarod! Na vaše zdravje! (Trka s Kremenškom.) Na uspeh vašega delovanja!

K r e m e n š e k (vstane in trka z vsemi). Na vaše... in na to, da to zmago še vsi dočakamo! Živeli!

4. PRIZOR.

Prejšnji. — T r i b u č.

T r i b u č (ostrmi in obstane). Na, kaj takega pa vendarle nisem pričakoval. Dober dan! Klanjam se, milostiva! (Gre gospej poljubit roko.)

D r. G r č a. O, dragi gospod svétnik! Pa vi se upate še k nam?

G o s p a (mu smehlja je ponudi stol). Resnično, prijetno nas presenečate, gospod svétnik!

Janko (pri vstopu Tribuča nevoljen vstane od mize ter odide v ozadje).

Tribuč (s pogledom za Jankom). Prihajam kot oče in kot prijatelj. (Odloži klobuk in palico.) Eh, to so sitnosti!

Janko. Ali naj rajši odidem?

Tribuč. Nasprotno, prosim, da ostanete. (Sede.) Saj ne tajim, da mi ni bila lahka pot semkaj . . .

Dr. Grča. V ta od vsega sveta prokleti brlog brezverstva. A, kakor vidite, se počutimo čisto dobro, veselo pijemo in pravkar smo celó plesali.

Gospa (gre od mize in prinese čašo za Tribuča ter mu jo naliže).

Tribuč. Neverjetno! Ali je to mogoče?

Dr. Grča. Čista vest in srce brez krivde premagata vse ter porajata vedno le dobro voljo. (Dvigne kozarec.) Na vaše zdravje, gospod svétnik!

Tribuč (trči z Grčo). Grča je pač grča. Bog vas živi! (Kremenšku.) In tudi vas: imponirali ste mi . . . dobro ste to napravili s Koritnikom! (Pije.)

Kremenšek (trči s Tribučem). Storil sem vedno le svojo dolžnost.

Janko. In zdaj prvič dolžnost do sebe samega!

Tribuč. A „Narodna vest“ je umrla, ker Koritnik ne najde urednika po svoji volji. Ali bi se ne dala stvar kako urediti, da bi bilo prav na vse strani, gospod urednik?



K r e m e n š e k. Po vseh svojih izkušnjah je to nemožno ter po teh dogodkih zadnjih tednov docela izključeno.

J a n k o. Dobro . . . tako govori značajan mož!

T r i b u č. Vi ste pač še mlad človek, — jaz pa sem izkusil na svetu že toliko, da sem mnenja, da je z dobro voljo marsikaj mogoče, kar se vam dozdeva čisto izključeno.

D r. G r č a. S kempromisi — medsebojnimi popusti, ki ustvarjajo le gnilo slogo, pobeljene grobove, breznačelno kolebanje.

K r e m e n š e k. Tako je!

J a n k o (obenem). Neznačajnost! Nemoralnost!

T r i b u č (gospej.) Ali ste tudi vi, milostiva, proti medsebojni strpnosti in proti slogi, ki je vendar našemu narodu toli kruto potrebna?

G o s p a. Breznačelna sloga je laž! V načelih ni možna nikaka strpnost, nego mora odločiti boj.

T r i b u č. Vi ste za boj? A saj vendar vidite, da ste v tem boju docela poraženi?

D r. G r č a. Ohó, ohó! Nikakor.

J a n k o. Mi zmagujemo!

K r e m e n š e k. Nikdar! Mi se le odtod umikamo.

G o s p a. Gospod svetnik, vi mislite, da se čutimo premagane, ker so nam vzeli službo, pregnali pacijente, odvedli posle, odrekli stanovanje, ker so nas hoteli proglasiti za blaznike ter so nam napravili nadaljnji obstanek v tem mestu nemožnim? Kako se motite! Sovražijo in preganjajo nas le zato, ker se

nas bojé in ker je naš čin docela omajal njihovo gospodstvo. Premaganca pa se nihče ne boji.

Tribuč. Svobodno vam je, da mislite kakorkoli, in ne rečem, da mi ni končno vseč vaša doslednost, ali čemú se varate? Gotovo je, da se z bojišča umikate vi . . .

Gospa. Neporaženi!

Janko (nadaljuje) . . . da se mesto nas povrne sto in sto drugih, še radikalnejših!

Kremenšek (nadaljuje) . . . ki le prevrnejo že podžagano drevo.

Tribuč. Ali bodimo vendar pametni in izkušajmo prepad, ki se je odprl, spretno premostiti! Tudi jaz sem liberalen, a brezveren svobodomislec nisem. Sedanji boj škoduje na eni in na drugi strani, — poiščimo torej vse, kar nas more zopet združiti in zavrziimo vse, kar nas le loči!

Janko. Vi ste torej še vedno slogaš?

Kremenšek. Tudi psihijatrija se vam ni obnesla!

Dr. Grča (smeje). Zares, neizmerno sem vam hvaležen, da ste me hoteli proglasiti patološkim, toda niti skozi te durice se nisem hotel rešiti.

Tribuč. Meni je žal . . .

Gospa . . . da moj soprog ni hotel glumiti blaznika?

Tribuč. Pardon, milostiva, — nisem govoril o blaznosti, nego le o veliki nervoznosti, o duševni utrujenosti! Meni je žal, da niste uporabili tega sred-

stva, ki se ga poslužuje vsak dan na tisoče najpametnejših mož!

Dr. Grča. Ne, ne, dragi gosp. světnik, vsega tega nam prav nič ni treba. Saj vem, da ste storili to le iz najboljšega namena . . .

Tribuč. Gotovo! Iz golega prijateljstva in simpatije!

Dr. Grča. Dà, dà, hvala vam torej . . . celó prav premeteno ste to uprizorili. Ali vseh teh mostičkov in ovinkov ne morem uporabljati, ker se mi zdé nemoralni, nepošteni in nemoški.

Tribuč. Ali, oprostite! Tu gre le za formalnost, za videz, ki bi pa dosegel le moralen efekt!

Kremenšek. To je zopet tisti obrabljeni „namen, ki posvečuje vsa sredstva“, — kaj ne?

Dr. Grča. Skratka: storil sem in storim vedno le, kar moram in smem storiti iz svojega notranjega prepričanja, kot izraz svojih načel in kot odraz svojega značaja. Pri tem pa stojim pod zaščito državnega temeljnega zakona, ki zajamčuje vsakomur — torej tudi meni — popolno svobodo vesti in svobodo verskega prepričanja.

Tribuč. Dobro, dobro, ali o brezvercih, ateistih ta zakon čisto nič ne govori. In kakšno svobodo vam zajamčuje, občutite menda dovolj na lastnem telesu.

Gospa. To ni v sramoto nam! Dovolj žalostno je, da . . .

Tribuč. Tja, žalostno ali veselo: tako je pač, milostiva! Jaz pa pravim, da tudi vi niste brez vere

in brez boga, ker, imenujte to najvišjo moč ali „silo“ ali „energijo“ ali kakorkoli že, končno le verujete v nekaj, kar je nad našim pojmovanjem. To pa zadošča, da vas rešim iz te gnusne gonje . . .

Janko. Ta gonja je nekrščanska in brezvestna!

Kremenšek. Sramota za cerkev in državo!

Tribuč (zamahne z roko). Morda . . . a kjer je moč, je tudi pravica! Tu ni pomoči. Vi napadate, zato se sme cerkev braniti in napasti vas! Dejstev ni izpremeniti. (Dr. Grči). Ali bi torej hoteli izdati nekako izjavo . . . meni, ki je nikakor ne bom zlorabil, nego jo uporabim čisto uradno in tajno . . . ?

Janko. Kakšno izjavo?

Gospa. Da vse preklicuje in se kesá?

Tribuč. Nikakor ne, milostiva. Tega ni treba. (Dr. Grči). A napišite mi izjavo, v kateri rečete, da niste sovražnik vladajoče cerkve, da ne tajite eksistence boga, nego da ga kot znanstvenik imenujete le drugače ter da nikakor niste nameravali, koga zavajati v brezverstvo . . .

Dr. Grča (ga prekine.) Ali vas je poslal k meni s to ponudbo gospod župnik?

Tribuč. Ne le župnik, nego tudi drugi, ki vas visoko cenijo kot zdravnika in blagega moža in ki želé mirú.

Dr. Grča. Hvala! In kaj mi ponujajo za to izjavo?

Tribuč. Daljši dopust v znanstvene svrhe in po tem dopustu povratek na mesto primarija.

Dr. Grča. O, vi ste krasen človek, dragi gospod svetnik! (Mu da obe roki). Od srca se vam zahvaljujem. Tako bi bilo torej potem vse zopet v najboljšem redu?

Tribuč (mu stiska vesel obe roki.) Dà, dà, vse... kakor bi se ne bilo nič zgodilo.

Dr. Grča. In vse bi bilo pozabljeno . . . vse odpuščeno? (Ga drži za roke).

Tribuč. Vse se potlači . . . vse izbriše, dà . . . dà . . . Vi torej sprejmete ta pogoj?

(Gospa, Janko in Kremenšek so bili medtem razburjeni in čudno presenečeni vstali; napol v strahu, napol z odporom se nekoliko oddaljijo od dr. Grče ter z napetostjo pričakujejo, kako se odloči.)

Dr. Grča. Ali ga sprejmem? Vi še vprašujete! (Se ozre). Ali jih vidite, kako strmé in kako se bojé? A moj odgovor je čisto jasen in kratek: Ne — ne — ne!

Gospa (skoči h Grči in ga objame.) Ivan, Ivan! Saj sem vedela! Rajši poginiti, ko izdati samega sebe!

Janko (pristopi k očetu.) Moj papa! Predragi, zlati papa! (Stiska mu roko).

Kremenšek (Tribuču). Tudi to vam je izpodletelo!

Tribuč (je strmé opazoval skupino, potem skomizgne z rameni.) Kakor vam drago, gospod doktor! Mislim pa, da mora dober oče vsaj včasih pozabiti nase ter se žrtvovati za svoje otroke.

Janko. Moj oče se zame ne sme žrtvovati več; zdaj je vrsta na meni.

Tribuč (Janku.) Vi ste torej lagali, ko ste moji ubogi hčeri priznavali ljubezen?

Janko. Gospod svetnik!

Tribuč. Kompromitovali ste jo, potem pa pustili! Ako ste res značajan mladenič in ako je zdaj vrsta žrtvovanja na vas, potem storite svojo dolžnost, izpolnite golo formalnost, ki jo kot veren katolik in dober oče zahtevam od vas, ter ji rešite čast, ki ste jo pogazili!

Janko. S tem, da se katoliško poročim?

Tribuč. Dà, povrnite se zopet v katoliško cerkev in se z dekletom poročite, ako ga resnično ljubite!

Janko. Ljubim jo . . . ljubim in nikdar ne umre moja ljubezen do Zdenke, — toda vaše zahteve ne morem izpolniti.

Tribuč (pristopi tesno k Janku.) Vi nočete? Četudi vam rečem, da mi je že vseeno, ako takoj po poroki zopet izstopite iz cerkve?

Janko. Ne, — nikakor! (Se oddalji od Tribuča).

Tribuč. Torej sem svojo pot opravil. Žal mi je, a drugače ne morem. (Vzame klobuk in palico ter se vrne k Janku.) Povem vam le še tole: Zdenka ostavi še danes to mesto. Pošljem jo za nekaj mesecev k sorodnici, tam pa se poroči z možem, ki me je prosil že opetovano njene roke.

J a n k o. Kaj? Zdenka se poroči? Ona sama je to izjavila?

T r i b u č. Ona je dobrovzgojena in pokorna hči, ki stori vselej rada, kar je želja njenih staršev. Klanjam se, gospoda! (Odhaja).

J a n k o (steče za njim.) Vi jo hočete prisiliti, — vi jo mislite prodati?

T r i b u č. Ne jaz, — ampak vi, gospod, jo prodajate, ker ste brez ljubezni, brez značaja in brez časti! (Naglo odide).

J a n k o (plane za njim.) Gospod, — to je laž, to je lopovsko! Jaz vam pokažem, vi . . . ! (Hoče z dvignjeno pestjo za njim).

5. PRIZOR.

Prejšnji brez T r i b u ča.

K r e m e n š e k (priskoči, ga zadrži in privede nazaj). Ne, nikar, gospod Janko! Pustite ga in umirite se!

G o s p a (steče za Jankom ter se ga oklene.) Potrpi, Janko, molči, — pokaži, da si boljši, ko vsi ti ljudje!

D r. G r č a (je stopil za Jankom par korakov). Janko! Bodi mož, Janko!

J a n k o (se vrne, sede potrt in zopet vstane). Meni — meni očita ta človek neznačajnost in brezčastnost! Ah, to je preveč, — to je prehudó! (Bega po sobi.)

K r e m e n š e k. Saj ni vedel, kaj je rekel.

G o s p a. Besen je bil . . . odpustiti mu moraš!

Janko. A Zdenka, Zdenka! Ta očetovski tiran jo pošlje res v pregnanstvo, da jo tam omeči ter prisili vzeti človeka, ki ga ne ljubi!

Dr. Grča. Če ga Zdenka noče, ga ne vzame.

Gospa. Če ljubi res tebe, je ne prisili k ničemur!

Janko. Ah, njena vzgoja, — tisto ozračje, v katerem živi, terorizem očeta in vse, vse pritisne nanjo, da onesreči sebe in mene! Lahko si mislim, s kakšnimi sredstvi vplivajo nanjo . . . kako jo mučijo, žalijo, strašijo! . . . kako blatijo in ponižujejo mene!

Gospa. Ako te Zdenka resnično ljubi, se ne uda!

Janko. Mama, jaz moram govoriti ž njo . . . poiščem jo in ji povem vse. Naj se odloči takoj . . . jaz ne prenesem sedanje negotovosti več!

Gospa. Ti hočeš v Tribučevo hišo?

Dr. Grča. Ne hodi! Prerazburjen si . . . počakaj!

Janko. Ne bojta se. (Poišče klobuk). Premagam se in ostati hočem miren . . . Takoj se vrnem . . . (Odhaja).

Kremenšek (hitro). Ali dovolite, da vas spreminim?

Gospa. Dà, dà, — prosim, idite ž njim ter se vrnita!

Janko in Kremenšek (urno odideta).

Dr. Grča. Tudi to prestanemo . . . Janko je mož in se ne uda.

Gospa. Ah, Ivan, kakšne dneve živimo! (Omahne na stol.)

Dr. Grča (ji gladi lase). Ne toži, Berta . . . sina imaš, ki te je vreden!

6. PRIZOR.

Dr. Grča. — Gospa. — Osolinka.

Osolinka. Dober dan, gospod doktor — bog daj! O, gospa . . . dober dan, dober dan! Pa ne zamerite . . .

Dr. Grča. Joj, mati Osolinka! Vi tukaj?

Gospa (vstane). Pozdravljeni, mati! Po kaj ste prišli? — Pa sedite, no . . . stari ste že . . . (Ji da stol.) Ali je mož zdrav?

Osolinka. Hvala lepa za vprašanje, gospa. Bogu čast in hvala, gospod doktor ste ga popolnoma ozdravili . . . (sede) zopet je dobre volje in dela pridno ves dan. Ničesar nama ne manjka . . . zdrava sva, in dela in zaslužka je zopet dovolj pri hiši.

Dr. Grča. No, torej ste popolnoma srečni. Naj bi ostalo vedno tako!

Osolinka. I, saj pravim: vi ste najboljši gospod na svetu . . . zato pa kar ne morem verjeti in nikakor ne gre v mojo staro glavo, kar govoré ljudje.

Gospa (sede). Ali celó vam pripovedujejo slabe reči o nas?

Dr. Grča. No, kaj ste pa slišali takega, mati? (Sede.)

Osolinka. I, ljubi bog, kaj bi pripovedovala, saj tako vem, da je vse skupaj grda laž in hudobija. V nebo vpijoč greh bi bil, če je resnica, da so vam, gospod doktor, ki ste tako dober človek, prizadeli toliko hudega, kakor se govori.

Gospa. A vidite, mati, vendar je vse resnica, kar ste slišali.

Osolinka. Ali je to mogoče? Kje pa je božja pravica?

Gospa. Da, hudo je, a preboleli bomo menda tudi to, ker imamo lahko vest in mirno dušo.

Osolinka. I, seveda, dobro in slabo, vse mora človek prenesti, kakor je božja volja. Ampak čemu tako govoré, čemú tako počnó, saj vendar niste nikogar umorili . . .

Gospa (smehlja je). Ne, a marsikoga ozdravili.

Osolinka (nadaljuje) . . . nikogar niste okradli, osleparili, nikomur škodili, ampak vsakomur storili dobro ter mu koristili, kolikor ste le največ mogli.

Dr. Grča. Dà, mati, vsaj vedno izkušali smo, ljudem le koristiti . . . toda vse to je zdaj pozabljeno, ker drugače mislimo, kakor oni, ker ne verujemo, kar verujejo oni.

Osolinka. Ne verujete . . . dà, slišala sem tudi o tem govoriti, da ne verujete več v boga in

svetnike, da ste izstopili iz naše cerkve, ter da ste pisali, da so vse te zgodbe, ki jih slišimo v cerkvi s prižnice, prazne pripovedke in pravljice . . .

Dr. Grč a. A kaj ste rekli . . . kaj ste si mislili vi, mati, ko ste slišali to?

Osolinka. Gospod doktor, jaz vsega tega ne razumem . . . vem le, da ste učen mož in dober človek. Jaz verujem v boga in zdi se mi, da bi brez boga in cerkve ne bila srečna. Vam boga in cerkve danes ni potreba, a morda pride zopet čas, ko bo tudi vam treba boga . . . Kakor je božja volja!

Gospa. Vi ste pametna žena, Osolinka.

Osolinka. Ne, jaz sem priprosta žena, in ne zamerite mi, če govorim tako, kakor me je naučila moja rajna mati. V šolo nisem hodila dosti, a življenje me je izučilo. Zato pa vem, da so besede brez veljave in da ima svojo ceno le dejanje.

Dr. Grč a. To ste dobro povedali . . . tudi naše mnenje je isto.

Osolinka. Le po delih bomo sojeni, in blagor nam, če bo več dobrih ko slabih! Tako so me učili že rajna mati in tako sem slišala tudi v cerkvi; moje življenje pa me je prepričalo, da je to najvišja modrost, ki zadošča vsem, učenim in preprostim, bogatim in revežem.

Gospa. Vi ste modra žena, in zdaj vas imam še rajši, ko ste mi tako lepo povedali svoje misli. (Ji da roko.) Nikdar ne pozabim vaših besed, mati!

Osolinka (jo prime spoštljivo za roko.) Ne zamerite, dobra gospa, a še eno svojo misel bi vam rada povedala . . .

Gospa. Le govorite, mati!

Dr. Grča. Odkritosrčno, — le odkritosrčno!

Osolinka. Mislim tedaj, da nima nihče na svetu pravice, nikogar obsojati, ker to pravico si je pridržal oni, ki vidi edini v vsako dušo in v vsako srce. Bog edini ve, čegava vera je prava in čegava je kriva. Vsakdo bodi zase odgovoren za svoje zmote in za svoje grehe, — vsi skupaj pa se izkušajmo medsebojno podpirati, dvigati ter si lajšati nadloge, ki jih nalaga na naša ramena življenje. Potem bo na svetu manje žalosti in jeze, manje greha in pohujšanja!

Gospa. O, ko bi vsi ljudje tako mislili, mati, kakor vi! Toda življenje je ljuta borba brez konca in usmiljenja. Tega mi ne izpremenimo, in dovolj je, ako izkušamo vsaj sami biti boljši kakor so drugi.

Osolinka. Dà, dà, vem . . . žalibog! A jaz hočem biti boljša kakor so drugi, ker vem, da je tako bogu ljubše, in zato vas prosim, gospa . . . pa nikari mi ne zamerite, da si upam! — vzemite me za svojo deklo, ki jo potrebujete.

Gospa. Vi mati, vi bi hoteli — ? (Vstane.)

Dr. Grča (vstane). Za deklo — vi ?!

Osolinka (vstane). Dà, prosim . . . ker vem, da so vas zapustili vsi posli. Saj ne morem več dosti koristiti, a nekaj vendarle. Naklala bi vam drv, znočila vode in drugo, kar treba za kuhinjo in . . .

Gospa. Hvala, najlepša vam hvala! Niste mi mogli napraviti večjega veselja, mati. V tem hipu pozabljam vse britkosti, ki sem jih preživela v mi-

nolih dneh, zakaj vaša ponudba odtehta vse zlo, ki so ga nagrmadili na našo hišo.

Osolinka. Vesela sem, da vam morem vsaj tako izkazati svojo hvaležnost.

Gospa. Preveč hvaležnosti bi bilo to, mati, in jaz vaše ponudbe ne morem sprejeti.

Osolinka. Vi nočete? O, gospa, prosim, saj tako rada . . .

Gospa. Ne, ne, ne smete in ne morete, mati. Še vi bi trpeli zaradi nas . . . še vas bi preganjali zaradi nas . . . tega pa nočem dovoljevati, ker bi bilo le vam v škodo, a nam bi ne koristilo.

Osolinka. Kaj mi morejo? Pošteno delo vendar ni greh!

Gospa. Tako mislite vi, mati . . . tako mislimo mi, toda drugi ne! Vsako uslugo, ki bi jo storili nam, bi vam zapisali kot velik, neodpusten greh ter bi ga vam poplačali s sovraštvom in maščevanjem. Zato pa smatram vašo ponudbo za izvršeno delo ter se vam zahvaljujem.

Osolinka. Žalostna sem, gospa . . .

Dr. Grča. Nič žalostna, mati! Tudi mi nismo žalostni . . . ne, celó veseli smo, ker se zavedamo, da nismo slabši od onih, ki nas preganjajo. Uničiti so nas hoteli, a to se jim ni posrečilo. Dela in kruha najdemo povsod. Ostanite zdravi . . . pozdravite svojega moža, in kadar utegneta, spominjajta se moje žene in mene, ki sva vas imela rada! (Ji da roko.)

Gospa. Srečna, mati Osolinka! Ne pozabim vas! (Ji da roko.)

O s o l i n k a. Torej res nočete? (Drži oba za roko.) Bodite srečni... vedela sem, da ste preveč dobri... dâ, preveč... kakor dva angela... (Odhaja.) A molila bom za vas, molila bom... Zbogom, gospa, — zbogom, gospod doktor!

D r. G r ě a (jo spremlja k vratom). Zdravi, srečni, mati!

G o s p a (gre ž njo do vrat). Pozdravite doma! Morda se vidimo še kdaj!

O s o l i n k a. Bog vaju blagoslovi! (Odide.)

7. PRIZOR.

D r. G r ě a i n g o s p a, nato J a n k o.

G o s p a. To bodi nama zadoščenje za vse hudobije!

D r. G r ě a. Kako toleranten je preprosti narod, a kako nizko pod njim stoji inteligenca v svojem nestrpnem fanatizmu! Ljudska filozofija je vendarle najpametnejša.

G o s p a. Kvarijo pa jo le napolizobraženci. O tem sem preverjena že davno... A kaj nameravaš zdaj storiti?

D r. G r ě a. Ako ti je prav, odpotujemo že jutri.

G o s p a. Jutri že? A kako bo to možno?

D r. G r ě a. Še danes brzojavim po špediterje, — jutri poberó pohištvo in drugo ter ga odpremijo na vlak. Zvečer pa smo lahko že v glavnem mestu.

Gospa. Dà, dà . . . čim preje, tem bolje.

Dr. Grča. In potem se začne novo življenje, novo delo.

Janko (popolnoma uničen). Ni je . . . nisem je našel . . . nikjer je nisem našel.

Gospa. Morda so jo poslali že proč iz mesta?

Janko. Ne, ne, tudi domači jo iščejo že nekaj ur povsod . . . vsa hiša je alarmirana . . . pri vseh znancih in prijateljih so jo iskali . . . klicali jo . . . izpraševali — zaman, zaman. (Omahne v stol ter si obupan pokrije obraz z rokami.)

Dr. Grča. Ali, Janko!

Gospa (se nagne čezenj). Ti slutiš nesrečo? Ti misliš, da si je sama kaj storila?

Janko. Ah, mamá, če je obupala! Potem — potem ne vem, kaj se zgodi tudi z mano.

Gospa. Ne, Janko! Take misli! Čemu?

Dr. Grča. Zdenkin naturel se ne uda melanholiji. Dekle je zdravo, energično in duševne bolehnosti ne pozna.

Janko. Pisala mi je vsak dan, da ne odneha, a da tudi njen oče noče popustiti ter da jo trpinči z grožnjami in z obetANJI. Prav včeraj pa mi je pisala, da ji je že vsega dovolj ter da hoče storiti nekaj, kar mora očeta za vselej ozdraviti njegove trme.

Dr. Grča. No, vidiš! Dobro mu jo je zagodla.

Gospa. Tribuč je torej v velikih strahih?

Janko. Polblazen bega po sobi, razpošilja posle na vse strani ter teka sam na ulico . . . toda Zdenke ni . . . zaman je vse iskanje. (Vstane.) Tudi jaz jo grem iskat iznova in najti jo moram živo ali . . .

8. PRIZOR.

Prejšnji. — Tribuč.

Tribuč (vstopi brez sape.) Kakšna nesreča, kako strašna nesreča! (Si briše potno čelo).

Gospa. Kaj se je zgodilo?

Janko (obenem.) Ali ste jo našli?

Dr. Grča. Torej je ni?

Tribuč (Janku). Oprostite mi . . . poprej sem se bil spozabil . . . saj sem postal besen vendar le iz ljubezni do svoje Zdenke . . . ne zamerite mi, prosim . . . (Ponuja roko Janku.)

Janko. Ne mislim več na to! (Mu da roko).

Dr. Grča. Ali ni nikomur ničesar povedala?

Gospa. Ne skrbite preveč, gospod svetnik!

Tribuč. Ah, milostiva, kako bi ne skrbel! Našel sem tale listek, na katerem stoje le besede: „Če ne Jankova, pa nikogar!“ (Pokaže ozek in dolg listič).

Janko (vzame hlastno listič.) Če ne moja, pa nikogar! Gospod svetnik, tako daleč ste pritirali svojo hčer! Izgubljena je — za vselej izgubljena! Gre ubit v stran in se obupan prisloni). In tega ste krivi vi v svojem fanatizmu!

Dr. Grča. Ne, ne — nič očitkov! Vsak po svojem prepričanju!

Tribuč (Janku.) Saj mi je žal . . . proketo mi je žal . . . Zato pa mi nikar še vi ničesar ne očitajte.

Dovolj sem že razburjen. Moj bog! Naj bi storila Zdenka vse, kar je hotela — v treh mesecih je itak polnoletna . . . Svojo dolžnost sem izpolnil, pa basta!

Janko. Ali govorite resno . . . odkritosrčno, gospod svetnik?

Tribuč. Gotovo, povsem pošteno. Dovolj mi je.

Janko. Seveda . . . zdaj! A če bi bila vaša hčerka tukaj, bi pa zopet pokazali očeta tirana!

Tribuč. Ne, govoril bi ravno tako, zakaj predvsem sem dober oče, ki želi svojemu otroku vso srečo. Vsakdo bodi srečen po svoji volji! Naj bi vzela v božjem imenu kogarkoli, — glavni pogoj zakonske sreče je vendar le resnična ljubezen, pa naj je potem zakon sklenjen v cerkvi ali kjerkoli!

Dr. Grča. Ali, gospod svetnik, vi govorite naenkrat kakor najstrastnejši svobodomislec! Midva sva torej zopet prijatelja! (Mu da roko.)

Tribuč. Jaz govorim le kot dober oče, dragi gospod doktor! Vedno sem mislil tako . . . (Mu da roko.)

Gospa (ga prekine) . . . in zdaj ste to misel tudi izrekli. Izvršujte jo, potem ste tudi svobodomislec!

9. PRIZOR.

Prejšnji. — Kremenšek. — Zdenka.

Zdenka (skoči v sobo). Tukaj je svobodomiselka!

Vsi (razen Kremenška, ki je pustil ob svojem vstopu vrata polodprta). Zdenka! (Hite k njej.)

Zdenka (teče k očetu in ga objame). Dragi papa!

Tribuč (jo objame). Zdenka, moja Zdenka!

Zdenka. Vse sem slišala, papa . . . in zdaj vem, da me imaš res rad!

Tribuč. Dà, dà, rad te imam, otrok, nad vse rad, Zdenka! Tvoja sreča mi je nad vse.

Zdenka (steče k Janku in ga privede pred očeta). Glej, ljubi papa, tegale fantička si vzamem za možička. Takoj ga objemi!

Dr. Grča (soprog). Porednica je vendarle zmagala!

Kremenšek (Grči). Skrila se je pri moji sestri.

Tribuč (objame Janka). Janko! Ljubite jo, — ljubite, Janko!

Janko (objame Tribuča). Dà, dragi, ljubi moj tast! Ljubim jo in srečna bova.

Zdenka (teče med tem k dr. Grči in gospej). Zdaj sem tudi vaša hčerka in ljubila vas bom . . . ljubila vas bom. (Ju objame).

Gospa in dr. Grča (objameta Zdenko). Naša hčerka! — Moja Zdenka . . . draga . . . ljuba!

Zdenka. Kako sem srečna! (Teče k Janku in ga objame in poljubi.)

Janko (poljubi in objame Zdenko). Moja! Moja!

Dr. Grča in Tribuč (si podasta roki ter ju krepko streseta).

Kremenšek (čestita gospej).

(Zastor pade.)

Dramatičnim društvom in diletantom — se priporoča za uprizoritev —

sledeče igre :

„Rokovnjači“, narodna igra v petih dejanjih s
petjem. Spisal Fran Govékar. Broširana . . . —80
Trdo vezana 130

„Legijonarji“, narodna igra s petjem v 4 dejanjih.
Spisal Fran Govékar. Broširana —80
Trdo vezana 130

„Martin Krpan“. Dramatska pripovedka v 5 de-
janjih. Spisal Fran Govékar. Broširana 120

„Talija“. Dosedaj je izšlo 24 gledaliških iger. —
Zahtevajte cenik.



NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBIS 8



00000076035

